

Lotta Haunia ja Salla-Mari Honkanen

Toimintaan motivoitumisen arviointimenetelmä (VQ) ja nuori mielenterveyskuntoutuja

Asiakasesimerkki suomalaiseen käsikirjaan

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Toimintaterapeutti AMK

Toimintaterapian koulutusohjelma

Opinnäytetyö

13.4.2015

Tekijät Otsikko Sivumäärä Aika	Lotta Haunia ja Salla-Mari Honkanen Toimintaan motivoitumisen arviointimenetelmä (VQ) ja nuori mielenterveyskuntoutuja – Asiakasesimerkki suomalaiseen käsikirjaan 54 sivua + 2 liitettä Kevät 2015
Tutkinto	Toimintaterapeutti (AMK)
Koulutusohjelma	Toimintaterapian koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Toimintaterapeutti
Ohjaajat	Yliopettaja Toini Harra Lehtori Anja Sario
<p>Arviointi on olennainen osa suomalaista toimintaterapiaa. Opinnäytetyömme on osa Metropolia Ammattikorkeakoulun johtamaa toimintaan motivoitumisen arviointimenetelmän (the Volitional Questionnaire, VQ) suomalaisen käsikirjan kehittämishanketta. Opinnäytetyön tarkoitus oli kehittää asiakasesimerkki, joka tekisi menetelmän käyttöönotosta helpompaa suomalaisille toimintaterapeuteille. VQ:lla pyritään saamaan havainnoimalla tietoa asiakkaan tahdon ilmaisusta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. VQ pohjautuu inhimillisen toiminnan malliin ja erityisesti sen tahto-käsitteeseen. Inhimillisen toiminnan malli on esitelty opinnäytetyömme teoriaosuudessa. Koska asiakasesimerkkimme päähenkilöksi valikoitui nuori mielenterveyskuntoutuja, on teoriaa peilattu nuorten kehityspsykologiaan.</p> <p>Asiakasesimerkin muodostamisessa kolme merkittävää osaa olivat sisältörunko, ryhmäkeskustelun havainnoinnista saatu aineisto ja teemahaastattelu. Näiden synteesisprosessin tulos oli asiakasesimerkki. Syksyllä 2014 Metropolia Ammattikorkeakoulutuksessa järjestettiin VQ-käyttäjäkoulutus, johon osallistui työelämässä olevia toimintaterapeutteja. Koulutuksen aikana tehdyistä havainnoista keräsimme osan tutkimuksemme kvalitatiivisesta aineistosta. Yhteistyökumppaniksemme lupautui Länsi-Uudenmaan sairaanhoitopiiriin Tammiharjun sairaalan toimintaterapeutti Mirjami Pesonen. Käyttäjäkoulutuksesta keräämämme aineisto jäsentyi yhteistyökumppanimme teemahaastattelun kautta. Havainnoinnista ja haastattelusta saatu aineisto koottiin asiakasesimerkiksi aiempien opinnäytetöiden pohjalta rakennettuun sisältörunkoon.</p> <p>Asiakasesimerkkimme kuvaa VQ-arviointimenetelmän merkitystä ja hyödyntämistä nuoren mielenterveyskuntoutujan toimintaterapiaprosessissa. Se vastaa havainnointiaineistosta nousseisiin käsikirjan käyttöön liittyviin ongelmakohtiin osana narratiivia. Näiden ongelmakohtien lisäksi asiakasesimerkki tuo esiin VQ:n hyödyntämisen terapiavälineenä, jatkokuntoutuksen tavoitteiden asettamisessa ja lausunnossa sekä jatkosuositusten laatimisessa. Opinnäytetyöprosessin tuotoksena tehty asiakasesimerkki tullaan mahdollisesti julkaisemaan syksyllä 2015 ilmestyvässä suomalaisessa VQ-käsikirjassa.</p>	
Avainsanat	asiakasesimerkki, nuori mielenterveyskuntoutuja, tahto, toimintaan motivoitumisen arviointimenetelmä, VQ, toimintaterapia

Authors Title Number of Pages Date	Lotta Haunia, Salla-Mari Honkanen The Volitional Questionnaire (VQ) and Young Mental Health Rehabilitee – Client Case for Finnish User’s Manual 54 pages + 2 appendices Spring 2015
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Occupational Therapy
Specialisation option	Occupational Therapy
Instructors	Toini Harra, Principal Lecturer Anja Sario, Senior Lecturer
<p>Assessment plays a significant role in Finnish occupational therapy. The Volitional Questionnaire (VQ) is a tool for observing client’s expressions of volition and factors that affect their motivation. This thesis is a part of developmental work to improve the study version of Finnish user’s manual of VQ. The main purpose of this thesis was to produce a client case for the Finnish user’s manual of VQ. VQ is based on the Model of Human Occupation (MOHO) and especially on the concept of volition. Therefore, the theory of MOHO is presented in this thesis. The subject of the case study is a young mental health rehabilitee, so the MOHO theory is combined with developmental psychology.</p> <p>The client case consists of three factors: framework of content, data collected through observation and theme interview. There was a VQ user training held at Metropolia University of Applied Sciences in Autumn 2014. From that user training we collected our qualitative data by observing discussion of the participating occupational therapists. That data was used as the base of the theme interview. The interview was set up with our partner in cooperation Mirjami Pesonen who works as an occupational therapist in Länsi-Uusimaa Hospital Area, Tammiharju Hospital. The aim of the interview was to organize the data in a form that could be placed in our framework of content.</p> <p>Our client case represents the significance of using VQ and utilizing it in an occupational therapy process with a young mental health rehabilitee. It clarifies the unclear parts of the assessment tool in a narrative way. Moreover, it highlights VQ as a tool in therapy process, goal setting, writing the statement and drawing up recommendations. The study case, made as an output of this thesis, will possibly be attached in the Finnish user’s manual of VQ, published in Autumn 2015.</p>	
Keywords	client case, mental health rehabilitee, volition, Volitional Questionnaire, VQ, occupational therapy

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyö osana suomalaista VQ-käsikirjan kehittämishanketta	3
2.1	Opinnäytetyön lähtökohdat	3
2.2	Opinnäytetyön toteutus	4
3	VQ ja sen soveltuvuus nuorten mielenterveyskuntoutujien arvioinnissa	6
4	VQ:n taustateoria MOHO ja nuoren kehityspsykologia	10
4.1	Tekeminen	10
4.2	Ympäristö	11
4.3	Ihminen	13
4.3.1	Tahto	14
4.3.2	Tahdon jatkumo	16
5	Aineistonkeruu ja -analyysi	18
5.1	Asiakasesimerkin sisältörungon muodostaminen	19
5.2	Ryhmäkeskustelun havainnointi, analyysi ja tulokset	22
5.3	Teemahaastattelun suunnittelu, toteutus ja tulokset	24
5.4	Kriteerien muodostaminen tunnisteiksi	27
6	Asiakasesimerkin muodostaminen sisältörunkoon	31
7	Synteesiprosessin tuloksena tuotettu valmis asiakasesimerkki	40
8	Pohdinta	48
8.1	Tutkimusmenetelmien tarkastelu	48
8.2	Työn eettinen tarkastelu	49
8.3	Opinnäytetyön jatkotyöskentelyehdotukset	50
8.4	Oman ammatillisen kasvun ja työskentelyn tarkastelu	51
	Lähteet	53
	Liitteet	
	Liite 1. Asiakasesimerkin sisältörunko	
	Liite 2. VQ-käyttäjäkoulutuksen muistiinpanot teemoittain	

1 Johdanto

Arviointityöllä ja sen kehittämällä on suuri merkitys tämän päivän toimintaterapiassa. Opinnäytetyömme on osa toimintaan motivoitumisen arviointimenetelmän (the Volitional Questionnaire, VQ) suomalaisen käsikirjan kehittämishanketta. Toimeksiantajamme on Metropolia Ammattikorkeakoulu, joka tutkii VQ-arviointimenetelmän käytettävyyttä ja mitausominaisuuksia yhteistyössä Illinoisin yliopiston kanssa. Kehittämishankkeen tarkoituksena on julkaista suomalainen VQ-käsikirja syksyllä 2015. Opinnäytetyömme tarkoitus oli tuottaa asiakasesimerkki, joka mahdollisesti liitetään osaksi suomalaista VQ-käsikirjaa. Asiakasesimerkkimme tavoite on helpottaa VQ-arviointimenetelmän käyttöönottoa suomalaisten toimintaterapeuttien arviointityössä.

Suomalainen toimintaterapeutti kaipaa usein konkreettisia esimerkkejä ohjaamaan arviointimenetelmien käyttöä. Suomalaisessa VQ-arviointimenetelmän käsikirjan tutkimusversiossa ei käyttöä ohjaavia asiakasesimerkkejä ole. Siksi opinnäytetyömme lähtökohdana oli selvittää, millaiset epäselvyydet vaikeuttavat VQ-arviointimenetelmän käyttöönottoa, ja millainen asiakasesimerkki voisi helpottaa näiden hankaliksi koettujen kohtien ymmärtämistä. Asiakasesimerkkimme kertoo nuoresta mielenterveyskuntoutujasta ja on samalla yksi esimerkki siitä, miten VQ-arviointimenetelmää voidaan hyödyntää tähän asiakasryhmään kuuluvan kuntoutujan toimintakyvyn arvioinnissa.

VQ-arviointimenetelmän tarkoitus on auttaa toimintaterapeuttia ymmärtämään asiakkaan tahdon ilmaisuja eli motivaatiota. Sen avulla toimintaterapeutti havainnoi asiakkaan toimintaa ja siihen vaikuttavia ympäristötekijöitä. Arviointimenetelmä koostuu käsikirjasta, pisteytyslomakkeesta ja ympäristön arviointilomakkeesta. Arviointimenetelmä pohjautuu inhimillisen toiminnan malliin, jonka yksi keskeinen käsite on tahto. (de las Heras – Geist – Kielhofner – Li, 2007: 3-5.) Tämän vuoksi olemme opinnäytetyössämme esitelleet inhimillisen toiminnan mallin (MOHO) teoriaa. Olemme peilanneet MOHO:n teoriaa nuorten kehityspsykologiaan, koska asiakasesimerkkimme kertoo nuoresta asiakkaasta. Asiakkaan tahdon ilmaisun eli motivaation ymmärtäminen on oleellinen osa asiakaslähtöistä työskentelyä (de las Heras – Geist – Kielhofner – Li, 2007: 3).

Asiakasesimerkin rakennetta suunnitellessa tutustuimme aiempiin asiakasesimerkkien muodostamista käsitteleviin opinnäytetöihin. Asiakasesimerkin narratiivin kirjoittamisen tueksi muodostimme sisältörungon. Sisältörunko muodostettiin VQ:n ominaisuuksia vastaavaksi, ja sen pohjana käytettiin Kuukasjärven (2008) tekemää sisältörunkoa hänen opinnäytetyössään COSA:n asiakasesimerkit - kaksi suomalaista asiakasesimerkkiä lasten toimintamahdollisuuksien itsearviointi COSA:n käsikirjaan. Asiakasesimerkin sisältöä tarkasteltiin myös MOHO:n käsitteisiin liittyen käyttäen Hynninen-Sundelinin ja Pusan (2007) luomia hyvän asiakasesimerkin kriteereitä heidän opinnäytetyössään Kari ja Kirsi – Kaksi asiakasesimerkkiä suomalaiseen MOHOST -seulonta-arvioinnin käsikirjaan.

Metropolia Ammattikorkeakoulu järjesti syksyllä 2014 toimintaterapeuteille tarkoitetun VQ-käyttäjäkoulutuksen, johon osallistuimme osana opinnäytetyöprosessia. Koulutuksen aikana keräsimme ryhmäkeskusteluja havainnoimalla tietoa osallistujien huomioista VQ-arviointimenetelmän käytettävyyteen liittyen. Käytimme keräämäämme kvalitatiivista aineistoa osana asiakasesimerkin muodostamista. VQ-koulutuksen aikana sovimme yhteistyöstä Länsi-Uudenmaan sairaanhoitoalueen (jatkossa HUS/LUSA) Tammiharjun sairaalan lasten- ja nuorisopsykiatrian toimintaterapeutti Mirjami Pesosen kanssa. Pesosen rooli opinnäytetyössämme oli tuoda teemahaastattelun kautta asiantuntijätietoa koskien asiakasryhmäämme. VQ-koulutuksesta keräämämme ryhmäkeskusteluiden havainnointiaineisto analysoitiin aineistolähtöisesti, ja analyysin johtopäätöksiä käytettiin yhteistyökumppanimme teemahaastattelun pohjana. Keräämämme aineisto koottiin muodostamaamme sisältörunkoon. Synteesiprosessin tulos on valmis asiakasesimerkki, joka on esitelty tämän työn lopussa.

Käsikirjan tulkintaan liittyvien haasteiden lisäksi asiakasesimerkkimme vastaa joihinkin pisteytystä koskeviin epäselvyyksiin. Selkeyttämällä näitä epäselvyyksiä asiakasesimerkki yhtenäistää menetelmää käyttävien toimintaterapeuttien antamaa pisteytystä ja sitä kautta lisää menetelmän luotettavuutta. Yhtenäiset ja luotettavat arviointikäytännöt hyödyttävät toimintaterapian asiakasta, koska ne lisäävät arvioinnin objektiivisuutta ja yhdenmukaistavat toimintaterapiapalveluiden myöntämistä. Objektiivisen arvioinnin avulla asiakkaalle voidaan kohdentaa tarvittava määrä terapiapalveluita ja häntä parhaiten hyödyntävät menetelmät, mikä on tärkeä osa laadukasta ja asiakaskeskeistä toimintaterapiaa.

2 Opinnäytetyö osana suomalaista VQ-käsikirjan kehittämishanketta

Opinnäytetyömme on osa ajankohtaista toimintaterapian arviointimenetelmän kehittämishanketta: työmme tarkoitus oli tuottaa asiakasesimerkki, joka tullaan mahdollisesti julkaisemaan syksyllä 2015 ilmestyvässä suomenkielisessä VQ-arviointimenetelmän käsikirjassa. Idea opinnäytetyömme aiheeksi tuli suomalaisen VQ-käsikirjan kehittämishanketta johtavalta Metropolia Ammattikorkeakoulun toimintaterapian tutkinto-ohjelman lehtori Riitta Keposelta. Seuraavissa alaluvuissa kerromme opinnäytetyömme lähtökohdista ja esittelemme lyhyesti asiakasesimerkkimme muodostamisprosessin. Kerromme asiakasesimerkkimme muodostamisesta tarkemmin luvussa 5: aineistonkeruu ja -analyysi.

2.1 Opinnäytetyön lähtökohdat

Osana kehittämishanketta osallistuimme Metropolia Ammattikorkeakoulussa syksyllä 2014 järjestettävään VQ-käyttäjäkoulutukseen, jonka tarkoituksena oli menetelmäkoulutuksen ohessa kerätä tietoa toimintaterapeuteilta VQ-käsikirjan tutkimusversion käytettävyydestä ja mittausominaisuuksista. Metropolia Ammattikorkeakoulu tutkii aineistoa yhteistyössä Illinoisin yliopiston kanssa professori Renee Taylorin johdolla. Käsikirjan ja lomakkeiden työstämiseen on osallistunut Riitta Keponen, joka koordinoi Metropolia Ammattikorkeakoulun osuutta tutkimuksesta. Hänen lisäksi käsikirjan työstämiseen ovat osallistuneet viestinnän lehtori Marianne Roivas sekä toimintaterapian lehtori Sanna Piikki, joka osallistuu Keposen lisäksi tutkimus- sekä raportointivaiheeseen.

Valittuamme mielekkään opinnäytetyöaiheen aloimme pohtia sopivaa asiakasryhmää, joka voisi olla asiakasesimerkkimme keskiössä. Meitä molempia kiinnostaa lasten ja nuorten toimintaterapia, joten sovimme asiakasesimerkkimme käsittelevän tätä asiakasryhmää. Seuraavaksi kartoitimme potentiaalisia yhteistyökumppaneita VQ-koulutukseen osallistuneista toimintaterapeuteista. Työelämän yhteistyökumppaniksemme ryhtyi Tammiharjun sairaalassa lasten ja nuorten psykiatrisella osastolla työskentelevä toimintaterapeutti Mirjami Pesonen. Yhteistyökumppanimme kanssa päädyimme rajaamaan asiakasryhmän koskemaan 12–18-vuotiaita nuoria. Yksi kappale valmiista opinnäytetyöstä luovutetaan HUS/LUSA:n käyttöön.

2.2 Opinnäytetyön toteutus

Asiakasesimerkkimme muodostettiin kolmen merkittävän osan synteesisprosessin tuloksena. Nämä kolme osaa olivat sisältörunko, ryhmäkeskustelun havainnoinnista saatu aineisto ja yhteistyökumppanin teemahaastattelu, jonka lisäksi asiakasesimerkkiä tarkasteltiin hyvän asiakasesimerkin kriteeristön kautta. Asiakasesimerkin rakennetta pohiessamme perehdyimme aiheitamme vastaaviin opinnäytetöihin, joista kaksi tärkeintä oman työmme kannalta olivat Hynninen-Sundelinin ja Pusan (2007) sekä Kuukasjärven (2008) opinnäytetyöt, jotka molemmat käsitelivät asiakasesimerkkien muodostamista. Näitä töitä hyödynsimme myöhemmin oman asiakasesimerkkimme sisältörunkoa muodostaessa.

VQ-arviointimenetelmän käyttäjäkoulutukseen kuului yhteensä neljä tapaamiskertaa ja siihen osallistui 42 eri työympäristöissä työskentelevää toimintaterapeuttia sekä seitsemän toimintaterapeuttiopiskelijaa. VQ-koulutuksessa keräsimme ryhmäkeskustelua havainnoimalla aineistoa arviointimenetelmään liittyvistä ajatuksista toimintaterapeuteilta, joilla oli vähän tai ei ollenkaan kokemusta VQ:n käytöstä. Oletuksemme oli, että uuden arviointimenetelmän käsikirjaan tutustuesssa ja menetelmän ensimmäisten käyttökertojen yhteydessä herää kysymyksiä ja epäselvyyksiä, jotka saattavat vaikeuttaa arviointimenetelmän käyttöönottoa. Halusimme asiakasesimerkkimme kautta vastata juuri näihin kysymyksiin. Jokaisen tapaamiskerran jälkeen kokosimme koulutuksessa nousseita kysymyksiä sekä arviointimenetelmän käyttöön liittyviä huomioita muistioon. Koulutuksen päätyttyä teemoittelimme aiheet käsitekarttaa apuna käyttäen ja hyödynsimme aineistolähtöistä sisällönanalyysia johtopäätösten jäsentämiseen.

Aineistosta nousseista teemoista valitsimme VQ-koulutuksessa käytyjen keskustelujen perusteella omaan kohderyhmäämme parhaiten sopivat ja keskustelimme niistä yhteistyökumppanimme Pesosen kanssa teemahaastattelun yhteydessä. Vilkan (2005) mukaan tutkittava aihe ohjaa haastateltavien valintaa. Tutkimusongelmasta riippuen on järkevää valita haastateltavaksi henkilö, jolla on asiantuntemusta tai kokemusta tutkittavasta aiheesta. Haastateltavaksi voidaan valita myös henkilö, jolla on mahdollista kuulla ihmisten kokemuksia tutkittavasta aiheesta. (Vilka 2005: 114–115.) Yhteistyökumppanillamme on sekä asiantuntemusta että omakohtaista kokemusta lasten ja nuorten toimintaterapiasta kolmen vuoden ajalta. Hän on työskennellyt päiväkodeissa, kouluissa ja varhaiskasvatuksessa vuodesta 1990 lähtien. Lisäksi VQ-arviointimenetelmä on hänelle

tuttu ja hän on käyttänyt sitä työssään. Asiantuntemuksensa ja kokemuksensa perusteella Pesonen oli meille pätevä kumppani jakamaan kokemuksiaan asiakasesimerkin muodostamiseksi valmiiden teemojen pohjalta. Pesosen rooli opinnäytetyöprosessissamme oli siis edustaa sekä nuorisopsykiatrisen toimintaterapian asiantuntijaa että arviointimenetelmän käyttäjäkuntaa. VQ-koulutuksesta ja teemahaastattelusta keräämämme aineiston lisäksi asiakasesimerkin muodostamista ohjasi inhimillisen toiminnan mallin teoria sekä aiheeseen liittyvät opinnäytetyöt ja muu kirjallisuus. Kaiken keräämämme aineiston ja tiedon pohjalta rakentui asiakasesimerkkimme Tino.

3 VQ ja sen soveltuvuus nuorten mielenterveyskuntoutujien arvioinnissa

Toimintaterapiassa arviointi keskittyy asiakkaan toimintaan ja sen tavoite on saada muu-
tosta asiakkaan elämään yhdessä tämän kanssa. Arvioinnissa asiakkaan taitoja ja val-
miuksia tarkastellaan suhteessa hänen toimintaympäristöihinsä ja rooleihinsa. Arviointi-
tulokset eivät siis ole verrannollisia toisiin ihmisiin, vaan yksilön omaan arkielämään ja
siinä suoriutumiseen. Arviointimenetelmien tulee olla asiakaslähtöisiä ja luotettavia. Ar-
viointiprosessin avulla voidaan kartoittaa asiakkaan haasteita ja vahvuuksia sekä toimin-
taa edistäviä ja estäviä tekijöitä. (Hautala – Hämäläinen – Mäkelä – Rusi-Pyykönen
2011: 125–126.) Tässä luvussa kerromme VQ-arviointimenetelmästä ja esittelemme sen
soveltuvuutta nuorten mielenterveyskuntoutujien arvioinnissa.

VQ-arviointimenetelmän kehitystyö alkoi Carmen Gloria de las Herasin halusta kehittää
arviointimenetelmä, joka edistäisi vaikeasti psyykkisesti sairaiden ihmisten tahdon ilmai-
sua. VQ-arviointimenetelmän kehittäminen aloitettiin vuonna 1988 Yhdysvaltojen ja Chi-
len yhteistyönä. Menetelmästä on julkaistu kaksi paranneltua versiota vuosina 1990 ja
1997. Nykyinen versio, joka on julkaistu 2007, on koostettu menetelmästä kertyneen ko-
kemuksen sekä aiempien tutkimuksien perusteella. Arviointimenetelmä on julkaistu
myös ruotsinkielisenä vuonna 2012. (de las Heras ym. 2007: 1–2.) Syksyllä 2014 järjes-
tetyssä VQ-koulutuksessa kerättiin koulutukseen osallistuvien toimintaterapeuttien käyt-
täjäkokemuksia liittyen VQ:n käyttöön. Koulutuksessa käytettiin käsikirjan ja lomakkei-
den julkaisemattomia, suomennettuja tutkimusversioita. Virallisen suomalaisen VQ-kä-
sikirjan ja -lomakkeiden on tarkoitus ilmestyä syksyllä 2015.

Toimintaan motivoitumisen arvioinnissa pääpainona on havainnoida asiakasta toiminnan
aikana. Arvioinnin tarkoitus on tuoda terapeutille lisää tietoa asiakkaan sisäisistä motii-
veista. Ihmisellä voi olla monenlaisia rajoituksia, kuten kognition tai kommunikaation on-
gelmia, jolloin hänen on vaikeaa ilmaista sanallisesti arvojaan tai mielenkiinnon kohtei-
taan. Tällöin toimintaterapeutti ei voi hyödyntää tahdon arvioinnissa erilaisia itsearvioin-
timenetelmiä, kyselylomakkeita tai haastatteluita. Toimintaan motivoitumisen arviointi-
menetelmää voidaan kuitenkin näissä tapauksissa käyttää, sillä asiakkaan toimintaa ha-
vainnoimalla voidaan ymmärtää hänen tahdon ilmaisuaan. (de las Heras ym. 2007: 9–
10.) VQ:n avulla voidaan havainnoida sekä asiakkaan sanallista että sanatonta viestintä-
tä. Menetelmässä tahdon ilmaisut on jaettu kolmelle tasolle, jotka selventävät asiak-
kaan tahtotasoa matalasta korkeaan. Kolmitasoinen tahdon jatkumo on esitelty kuviossa
1 alaluvussa 4.3.2: tahdon jatkumo.

Arviointitilanteessa toimintaterapeutti havainnoi asiakkaan suhtautumista tarjottuun toimintaan kuten esimerkiksi sitä, lähteekö asiakas toimintaan mukaan vai ei. Arvioinnissa havainnoidaan lisäksi tilanteeseen vaikuttavia ympäristötekijöitä, jotka edistävät tai ehkäisevät asiakasta oman tahdon ilmaisussa. Menetelmän avulla saatua tietoa voidaan hyödyntää asiakkaan terapian tavoitteiden asettelussa sekä terapian suunnittelussa ja toteuttamisessa. (de las Heras ym. 2007: 3.) VQ:sta saadun tiedon avulla toimintaterapeutti voi luoda terapiatilanteen ympäristöstä asiakkaan tahtoa tukevan. Kun tahdon ilmeneminen otetaan huomioon lausunnossa ja asiakkaan kanssa keskustellessa, asiakas voi soveltaa tietoa arjessaan esimerkiksi muokkaamalla ympäristöään ja tiedostamalla paremmin tahtonsa ilmenemisen.

VQ-arviointimenetelmään sisältyy pisteytyslomake sekä ympäristön arviointilomake. Pisteytyslomake sisältää 14 havaittavissa olevaa tekoa, joita havainnoidaan asiakkaan toimiessa. Lomakkeelle kirjataan havainnot asiakkaan osoittamasta motivaatiosta. Ympäristölomake voidaan täyttää joko ennen arviointitilannetta tai heti toiminnan havainnoinnin jälkeen. Lomakkeeseen kirjataan erityispiirteitä ympäristöstä. Ympäristön havainnoinnin tarkoitus on tunnistaa tekijöitä, jotka vaikuttavat arvioitavan henkilön motivaatioon. (de las Heras ym. 2007: 3.) Havainnoinnin jälkeen tehtävästä pisteytyksestä saadaan tietoa asiakkaan tahdon tasosta havainnointihetkellä. Pisteytys- ja ympäristölomakkeita vertaamalla saadaan tietoa myös ympäristön vaikutuksesta asiakkaan tahdon ilmaisussa. Ympäristölomakkeen osa-alueita ovat tilat, välineet, sosiaalinen ympäristö ja toiminnan muoto. Havainnointitilanteessa käytettyä tilaa arvioidaan sen sijainnin, valaistuksen, äänimaailman ja tilankäytön mahdollisuuksien kannalta. Välineitä arvioidaan niiden tuttuuden, määrän ja ominaisuuksien perusteella. Sosiaalista ympäristöä arvioidessa otetaan huomioon tilanteeseen osallistuvien henkilöiden määrä ja osallistujien tutuus sekä roolit. Toiminnan muotoa arvioidaan sen tuttuuden, haasteellisuuden ja strukturoinnin perusteella. Toiminnan muotoa pohdittaessa otetaan myös huomioon se, onko toiminnan valinta lähtöisin asiakkaasta vai ohjaajasta.

VQ-arviointimenetelmä soveltuu käytettäväksi yli 7-vuotiaiden lasten, nuorten, aikuisten sekä ikääntyneiden kanssa. Menetelmää voidaan käyttää esimerkiksi sellaisten asiakkaiden kanssa, joiden toimintakyvyn haasteet vaihtelevat lievistä huomattaviin fyysisiin tai kognitiivisiin rajoitteisiin. Erityisesti menetelmä soveltuu käytettäväksi sellaisten asiakkaiden kanssa, jotka eivät itse pysty sanallistamaan tai ilmaisemaan tarpeeksi selkeästi omaa tahtoaan. Menetelmän on ajateltu soveltuvan myös asiakkaan omaan käyt-

töön motivaation ja siihen vaikuttavien ympäristötekijöiden tunnistamiseksi. (de las Heras ym. 2007: 9.) Asiakasesimerkkimme kuvitteellinen asiakas on nuori, jonka tahdon ilmaisu on niukkaa ja lähtökohtaisesti negatiivista. Myös ympäristön vaikutus asiakkaan tahdon ilmenemiseen on tuotu esiin asiakasesimerkissä. Asiakasesimerkkimme on yksi kuvaus siitä, miten VQ:ta voidaan hyödyntää nuoren mielenterveyskuntoutujan kanssa.

VQ-arviointimenetelmän käytön tarkoitus on tuoda terapeutille konkreettista ja yksityiskohtaista tietoa asiakkaan tahdon osa-alueista ja niiden piirteistä. Tarkoituksena on havainnollistaa asiakkaan tahtoa, jotta tieto voidaan liittää asiakkaan kokonaisvaltaiseen toimintakyvyn arviointiin. Menetelmä antaa terapeutille myös käyttökelpoista sanastoa tahdon kirjaamiseen lausunnoissa ja tiedon välittämiseen työryhmässä. Toimintaterapeutti päättää oman ammatillista harkintaa käyttäen soveltuuko menetelmä käytettäväksi oman asiakkaan kanssa ja tuoko se lisätietoa asiakkaan motivaatiosta. (de las Heras ym. 2007: 3–4.) Kuten minkä tahansa arviointimenetelmän, myös VQ:n käyttöä on hyvä pohtia ennen arviointitilanteen toteuttamista. Jos asiakkaan tahdon ilmaisuun ei liity huolta tai epäselvyyksiä, ei menetelmän käyttö ole perusteltua. Menetelmä tuo arvokasta tietoa silloin, kun asiakkaan tahdon ilmaisua on vaikea ymmärtää tai siitä halutaan lisää tietoa.

Psyykinen pahoinvointi ilmenee eri tavoin nuorten naisten ja miesten välillä. Pahan olon kääntäminen sisäänpäin on ominaista tytöille. Pojat projisoivat pahaan oloaan ulospäin, tämä ilmenee erilaisina käyttäytymishäiriöinä. Psykiatrisessa hoidossa on vuodesta 2006 asti ollut enemmän nuoria naisia kuin miehiä. (Toivio – Nordling 2013: 107–108.) Valtaosalla nuorisopsykiatrisen yksikön asiakkaista ilmenee ongelmia oman tahdon ilmaisemisessa ja toimintaan motivoitumisessa. Nämä nuoret eivät osaa tehdä päätöksiä omaan toimintaan liittyvien valintojen suhteen. Nuoret myös käyttäytyvät vetäytyvästi. Psykiatrian hoitolaitosten yksiköissä osa nuorista ei välttämättä osallistu mihinkään toimintaan eikä pysty ilmaisemaan itseään sanallisesti. (Pesonen – Virtanen 2009: 4.)

Ritsilä (2002) on tehnyt pro gradu -tutkielmansa toimintaterapeuttien käsityksistä tahdosta ja heidän kokemuksistaan VQ:n käyttöönotosta. Tutkimuksen mukaan toimintaterapeutit ovat käyttäneet tahdon arvioimiseen asiakkaan tai omaisten haastattelua, potilaspapereihin tutustumista, lomakekyselyä, kuvallista ilmaisua tai silkkää arvausta. (Ritsilä 2002: 46–47.) Ritsilän tutkimuksen alkukyselyssä selvisi, että kaikki 16 kyselyyn osallistunut toimintaterapeutti odottivat VQ:n tuovan tahdon arviointiin syvennystä, jäsennystä, struktuuria tai täsmennystä (Ritsilä 2002: 48).

Ritsilän (2002) tutkimuksessa ilmeni, että toimintaterapeutit pitivät VQ-arviointimenetelmää soveltuvana aivoverenkiertohäiriöpotilaiden, mielenterveyskuntoutujien sekä dementoituneiden parissa työskentelyyn. Lisäksi tutkimus tuki sitä käsitystä, ettei menetelmän käyttö sovi vammautumisen tai sairauden akuuttivaiheessa olevan asiakkaan kanssa käytettäväksi. (Ritsilä 2002: 51–53.) Tutkimuksessa ilmeni myös, että toimintaterapeutit pitivät VQ:n käyttöä hankalana, jos he pystyvät tapaamaan asiakkaitaan vain muutamia kertoja. Toimintaterapeutit ajattelivat VQ:n sopivan parhaiten käytettäväksi erilaisissa yhteisöissä kuten asuntoloissa ja kuntoutumiskodeissa. (Ritsilä 2002: 60.) Näiden tulosten perusteella VQ-arviointimenetelmän käyttö on perusteltua osana toimintakyvyn arviota nuorilla mielenterveyskuntoutujilla. Asiakas esimerkkinä kuntoutuja on äitinsä kanssa asuva poika, joka on saapunut poliklinikalle toimintakyvyn arviointijaksolle. Asiakas esimerkkinä VQ toteutetaan kahdesti eri toiminnan parissa ja eri ympäristössä. Asiakas esimerkkinä siis tarjoaa näkökulman menetelmän hyödyntämiseen sekä poliklinikka- että harrastusympäristössä kahden hyvin erityyppisen toiminnan parissa.

4 VQ:n taustateoria MOHO ja nuoren kehityspsykologia

VQ-arviointimenetelmä perustuu inhimillisen toiminnan malliin (MOHO). Seuraavissa alaluvuissa avaamme mallin keskeisiä käsitteitä. Lisäksi olemme liittäneet MOHO:n teemoihin nuoren näkökulmaa asiakasesimerkkimme asiakasryhmän mukaisesti. VQ-arviointimenetelmä on kehitetty tahdon arvioimiseen, jonka vuoksi MOHO:n tahto-käsitettä on avattu laajasti. Asiakaslähtöisyys on yksi MOHO:n keskeisistä piirteistä ja mallissa on nostettu terapian ytimeksi toiminta (Kielhofner 2008: 1–4). Mallin pääkäsitteitä ovat tekeminen, ympäristö ja ihminen. Näitä käsitteitä on jaoteltu vielä pienempiin osiin ja käsitelty tarkemmin. Mallin käsitteiden avulla terapeutti pystyy tarkastelemaan asiakkaan elämäntilannetta yksilöllisesti ja näkemään asiakkaan ainutlaatuisena yksilönä, jolla on omat näkemyksensä. (Kielhofner 2008: 1–4.)

4.1 Tekeminen

Inhimillisen toiminnan malli erottaa tekemisessä kolme eri tasoa: toiminnallisen osallistumisen, toiminnallisen suoriutumisen sekä toiminnalliset taidot. Tekemiseen vaikuttavat yksilön tavat ja roolit sekä arvot ja mielenkiinnon kohteet. Lisäksi ympäristö vaikuttaa tekemiseen: se joko mahdollistaa tai rajoittaa toimintaa. (Kielhofner 2008: 101.) Asiakkaan toiminnallinen osallistuminen ja suoriutuminen sekä taidot ovat yksilöllisiä, ja niitä pitää pohtia asiakaskohtaisesti. Asiakkaan tapaan toimia tulee suhtautua objektiivisesti ja asiakaslähtöisesti, vaikka asiakkaan arvot ja tavat eivät vastaisikaan terapeutin ajatusmaailmaa. Kielhofnerin (2008) mukaan toiminnalliseen osallistumiseen sisältyy työn, vapaa-ajan ja itsestä huolehtimisen toiminnot. Toiminnot sisältävät tehtäviä ja tekoja, jotka tuottavat mielihyvää tai ovat välttämättömiä ihmisen hyvinvoinnin kannalta. Ihmisen omat valinnat ja sosiaalisen ympäristön odotukset ovat osa hänen toiminnallista osallistumistaan. Ihmisen suorituskyky, tottumus, tahto sekä ympäristön eri olosuhteet ohjaavat toiminnallista osallistumista. (Kielhofner 2008: 101–102.)

Nuorten yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja osallistumiseen luodaan pohjaa jo varhaislapsuudessa harrastustoiminnalla. On huomattu, että varhaislapsuudessa harjoitetut harrastukset jatkuvat nuorella osallistuvana kansalaisuutena ja osallistumisena kansalaistoimintaan. Huomattavan suuri osa lapsista ja nuorista jää kuitenkin tutkimuksen mukaan harrastustoimintojen ulkopuolelle. Näissä tilanteissa kodit ovat tärkeässä roolissa lasten ja nuorten ohjaamisessa harrastustoiminnan pariin. Kodin lisäksi koulu edistää

osaltaan nuorten yhteiskunnallista osallistumista, sillä nuoret oppivat koulussa tietoa ja taitoja, joita elämiseen yhteiskunnassa tarvitaan. (Hämäläinen 2006: 46–47.) Asiakasesimerkissämme huomioidaan nuoren vähäinen harrastustoiminta ja yhteiskunnallinen osallistuminen. Asiakasesimerkkimme nuoren toiminnallinen osallistuminen on muuttunut ystäväpiirin vaihtumisen jälkeen. Kielhofnerin (2008) mukaan toiminnallinen suoriutuminen tarkoittaa itsestä huolehtimiseen, vapaa-aikaan ja työntekoon liittyvien toimintojen suorittamista. Suoriutumiseen vaikuttavat myös tahto, ympäristö sekä suorituskyky. (Kielhofner 2008: 102–103.)

Taidot ovat havaittavia tekoja, joilla on päämäärä. Ne ovat konkreettisia asioita, joita tehtävän aikana tehdään. Taidot jaotellaan motorisiin ja prosessuaalisiin taitoihin sekä kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitoihin. Motorisiin taitoihin kuuluvat liikkuvuus, koordinaatio, voima, energia sekä asennon hallinta. Esimerkiksi siirtyminen ja esineiden liikuttaminen ovat osa motorisia taitoja. Prosessuaalisia taitoja tarvitaan, jotta tehtävät etenevät loogisesti ja tarkoituksenmukaisesti, mikä on osa ongelmanratkaisua. Viestintä- ja vuorovaikutustaitoihin kuuluvat itseilmaisu, vuorovaikutuksen vastavuoroisuus, tiedon vaihtaminen sekä non-verbaalinen viestintä. (Kielhofner 2008: 103.) Nuori, joka kehittyy normaalisti, on aktiivinen mutta hänellä on myös kyky levätä. Normaalisti kehittyvällä nuorella on halu sosiaaliin kontakteihin ikäistensä nuorten kanssa. Nämä nuoret pystyvät hankkimaan ja ylläpitämään kaverisuhteita sekä ihastumaan. (Korhonen – Marttunen 2006: 79.) Nuoren tapa ilmaista itseään voi joskus olla ristiriitainen ja raju. Usein näiden ristiriitojen takana on haaveita ja toiveita sekä pelkoa ja epävarmuutta. Nuoren harjoittellessa kriittistä kyseenalaistamista ja tiedon arvioimista, hän kehittää samalla myös ongelmanratkaisukykyään. (Kronqvist – Pulkkinen 2007: 168–169.)

4.2 Ympäristö

Ympäristö vaikuttaa toiminnan jäsentymiseen sekä ihmisen motivaatioon. Ympäristö sisältää sosiaalisen, fyysisen, taloudellisen, poliittisen ja kulttuurillisen kontekstin tekijät, jotka vaikuttavat ihmisen toimintaan. Ympäristö luo mahdollisuuksia toiminnalle sekä antaa resursseja toimintaa varten. Ympäristö voi myös rajoittaa, estää tai luoda vaatimuksia toimintaan. Se kuinka ympäristö vaikuttaa ihmisen toiminnallisuuteen on aina yksilöllistä. Inhimillisen toiminnan malli jakaa ympäristön käsitteen kuuteen eri tekijään. Nämä ovat esineet, sosiaaliset ryhmät, toiminnan muodot ja tehtävät, kulttuuri, tilat sekä poliittiset ja taloudelliset olosuhteet. (Kielhofner 2008: 85–90.)

Asiakasesimerkkimme kuvitteellisen asiakkaan toimintaympäristöt ovat muuttuneet hänen muutettuaan toiselle paikkakunnalle. Asuinympäristön muutos on vaikuttanut kaikkiin asiakkaan kuuteen ympäristön osa-alueeseen, jotka on eritelty inhimillisen toiminnan mallissa. Asiakkaan muuton myötä fyysinen ympäristö on vaihtunut toiseksi. Asiakas on aiemmin ollut aktiivinen osallistuja harrastustoiminnoissa, mutta muutto on vaikuttanut toiminnan muotoihin ja tehtäviin. Uudessa koulussa on uusi kulttuuri ja tilat sekä ehkä myös poliittinen asenneympäristö. Asiakkaan kokemaa muutosta sosiaalisessa ympäristössä on selvennetty kuvaamalla ystäväpiirin vaihtuminen ja hänen vanhempiansa avioero. Asiakasesimerkissä ei kuvata asiakkaan taloudellista tilannetta, mutta välillisesti avioero on voinut vaikuttaa myös siihen.

Ympäristö muodostaa toiminnan kontekstin ja olosuhteet. Ympäristö tarjoaa mahdollisuuksia ja resursseja toiminnalle. Toisaalta ympäristö asettaa myös vaatimuksia ja rajoittaa toimintaa. Ympäristö on merkittävä osa toimintaan motivoitumista arvioitaessa ja on tärkeää huomata, miten eri ympäristötekijät vaikuttavat yksilön toiminnalliseen käyttäytymiseen. (de las Heras ym. 2007: 7.) VQ-arviointimenetelmän yksi osa on ympäristölomake, johon jäsennetään tietoa ympäristön eri osa-alueista. Näitä havaintoja voidaan peilata pisteytyslomakkeeseen ja ihmisen toimintaan. Näitä tietoja voidaan hyödyntää esimerkiksi ympäristön mukauttamisessa henkilön tarpeita vastaavaksi. VQ:n ympäristölomakkeessa huomioidaan havainnointitilanteen fyysinen tila, tarjolla olevat välineet, sosiaalinen ympäristö ja käytetty toiminnan muoto. Näiden lisäksi tuomme asiakasesimerkissämme esiin myös psyykkisen ympäristön vaikutuksen asiakkaan toimintaan.

Nuoret eivät enää ole lapsia, mutta eivät vielä myöskään aikuisia. He haluavat erottua valtakulttuurista kokemalla, etsimällä ja luomalla uutta. Nuoruus on yhdessäolon aikaa ja tiivis toimiminen yhdessä lisää tarpeellista yhteenkuulumisen tunnetta. Se myös suojaa nuorta epävarmuudelta. (Aalberg – Siimes 2007: 89–90.) Asiakasesimerkkimme asiakkaalla kokemus yhteenkuuluvuudesta vanhaan ystäväpiiriinsä, harrastustoimintoihin, luokkalaisiinsa ja perheeseensä on muuttunut. Kokemus ryhmään kuulumattomuudesta muodostaa kehityksellisen riskitekijän, sillä ryhmään kuuluminen on hyvin tärkeä osa nuoren kehitystä (Aalberg – Siimes 2007: 123). Kuvitteellisen asiakkaamme muutto toiselle paikkakunnalle on vaikuttanut hänen kokemukseensa ryhmiin kuulumisesta. Myös perheen voidaan ajatella olevan ryhmä. Asiakkaamme on vanhempiansa avioeron vuoksi kokenut muutoksia myös perheessään. Usein koti on nuorelle rauhallinen ympäristö, johon hän voi palata vilkkaammasta sosiaalisesta ympäristöstä (Kronqvist – Pulkkinen 2007: 183). Asiakkaallamme muutokset kotona ja muissa toimintaympäristöissä

heijastuvat hänen asenteisiinsa. Muutokset näkyvät levottomana ja ei-toivottuna käytöksenä toimintaympäristöissä.

4.3 Ihminen

Inhimillisen toiminnan mallin mukaan ihminen muodostuu kolmesta keskenään vuorovaikutuksessa olevasta osa-alueesta, joita ovat suorituskkyky, tottumus sekä tahto (Kielhofner 2008: 12). Psykkisesti ja fyysisesti hyvään aikuisuuteen vaikuttaa onnistunut kehitys nuoruusiässä. Useat psyykkiset ongelmat puhkeavatkin nuoruusiässä ja siksi näihin ongelmiin oikean avun tarjoaminen ja varhainen puuttuminen olisi ensiarvoisen tärkeää. (Laukkanen – Marttunen – Miettinen – Pietikäinen 2006: 5.) Käsittelemme tässä alaluvussa osa-alueista suorituskkykyä sekä tottumusta. Tahto-käsitteen avaamme omassa alaluvussaan, sillä se on olennaisin käsite VQ-arviointimenetelmässä. Esittelemme myös VQ-arviointimenetelmään liittyvän tahdon jatkumon, jolla on keskeinen merkitys tahdon tason määrittämisessä.

Suorituskkyky mahdollistaa toiminnan ihmisen fyysisten ja psyykkisten kykyjen avulla. Suorituskkyky jaetaan objektiivisiin tekijöihin sekä subjektiiviseen kokemukseen. Objektii-visesti tarkasteltuna suorituskkyky koostuu fyysisistä tekijöistä, kuten lihaksista, luustosta, hermoista ja aivoista sekä psyykkisistä ominaisuuksista. Kehon toiminnot ja ruumiin rakenteet ovat suoriutumisen perusta. Ihmisen subjektiiviset kokemukset omasta suorituskkyvystä muokkaavat hänen toimintaansa ja käyttäytymistään. MOHO:ssa suoriutumisen määritelmän avulla on pyritty lisäämään inhimillisen toiminnan mallin teorian asiakasläh-töisyyttä. (Kielhofner 2008: 68–70.) Asiakasesimerkkimme asiakkaalla ei ole toimintakykyä rajoittavia fyysisiä ominaisuuksia. Asiakkaasta ja hänen toiminnastaan on kuitenkin mahdollista päätellä, että tämän kokemus suoriutumisestaan on niukkaa. Toivion ja Nodlingin (2013) mukaan nuoruus on elämänvaihe, jolloin kehityksessä tapahtuu suuria muutoksia. Muutokset ilmenevät nuoren fyysisenä kasvuna sekä kypsymisenä seksuaalisuuteen. Nämä fyysiset muutokset muokkaavat lapsesta nuoren. Nuorelle nämä muutokset voivat olla vaikeita ja ahdistavia, ja usein fyysisiin muutoksiin liittyy ulkonäköhuolia. Psykkinen kokemus itsestä nojautuu nuorilla vahvasti kokemukseen fyysisestä minästä. (Toivio – Nodling 2013: 101–102.)

Tottumus sisältää ihmisen omat säännölliset tavat ja roolit. Ne tuovat elämään tehokkuutta, säännöllisyyttä ja järjestystä. Tutussa ympäristössä tavat ovat automatisoituneita

ja toistuvia. Ihmisen toteuttamat päivittäiset rutiinit säästävät energiaa ja luovat tietynlaisen käyttäytymismallin. Roolit taas organisoivat ihmisen käyttäytymistä ja ne määrittävät sisällön ja tyylin ihmisen toiminnalle. Roolit vaikuttavat siihen, miten käytämme aikaamme. Ihminen toimii sen roolin mukaan, minkä on sisäistänyt. Esimerkiksi vanhemman roolissa toiminta liittyy vahvasti lapseen. Roolit auttavat ihmistä vastaamaan omiin arvoihinsa sekä mielenkiinnon kohteisiinsa. Jokainen henkilö asettaa roolit järjestykseen elämäntilanteensa ja maailmankatsomuksensa mukaan. (Kielhofner 2008: 16–17.) Ympäristön muutoksen jälkeen asiakkaamme on kokenut suuria muutoksia omissa ja häneen kohdistetuissa rooleissa. Aalbergin (2006) mukaan nuoruudessa roolien tärkeysjärjestykset muuttuvat. Nuori irrottautuu vanhemmistaan usein ikätovereidensa kautta. Näin ollen kaverin rooli tulee usein nuorelle tärkeämmäksi kuin tyttären tai pojan rooli. Aluksi nuori kulkee ikätovereiden muodostamassa ryhmässä, jotka myöhemmin muuttuvat pienemmiksi porukoiksi. Tämän jälkeen mukaan tulee seurustelusuhteiden alkaminen. (Aalberg 2006: 32.)

4.3.1 Tahto

VQ:n tarkoitus on tuottaa tietoa asiakkaan tahdosta, joten tahto on arviointimenetelmän yksi tärkeimmistä käsitteistä. Kielhofnerin (2008) mukaan tahto on henkilön tulkinnan, ennakkoinnin, toiminnallisten kokemusten ja valinnan prosessi. Tämä selittää ihmisen motivoitumista toimintaan. Tahto tarkoittaa ajatuksia ja tunteita liittyen siihen, miten ihminen uskoo selviytyvänsä toiminnasta, henkilön kykyjä ja tehokkuutta sekä sitä, mikä on hänelle merkityksellistä ja tärkeää. Tahto koostuu mielenkiinnon kohteista, arvoista ja henkilökohtaisesta vaikuttamisesta. Tahto auttaa valitsemaan, ennakoimaan, kokemaan sekä tulkitsemaan sitä, mitä teemme. (Kielhofner 2008: 34–36.) Tahto ja sen ilmaisu ovat siis monimutkainen kokonaisuus, johon vaikuttaa monta eri tekijää. Asiakas esimerkisämme asiakkaan kokemat muutokset elämässään ja itsessään näkyvät tahdon ilmaisun ongelmina.

Ritsilä (2002) määrittelee pro gradu -tutkielmassaan tahdon olevan se ominaisuus, joka luo motivaation ihmisen toimintaan. Tahdon prosessiin kuuluvat kokeminen, tulkitseminen, ennakkointi ja valitseminen. Tutkielmassa selviää myös, että asiakkaan tahdon selvittäminen koettiin 16 toimintaterapeutin otannassa merkitykselliseksi terapiaprosessin suunnittelussa. Tahdon selvittämisen kautta saadaan tietoa siitä, millaisten asioiden asiakas toivoo terapiassa toteutuvan ja millaisten taas ei. (Ritsilä 2002: 34–43.) Asia-

kasesimerkissämme toimintaterapeutti päätyy havainnoimaan asiakkaan tahdon ilmene- mistä VQ:n avulla, sillä asiakkaan tahdon ilmaisu on niukkaa, ristiriitaista ja usein negatiivista. Menetelmän avulla asiakasesimerkin toimintaterapeutti pyrkii saamaan lisää tietoa asiakasta motivoivista tekijöistä toiminnassa ja ympäristössä.

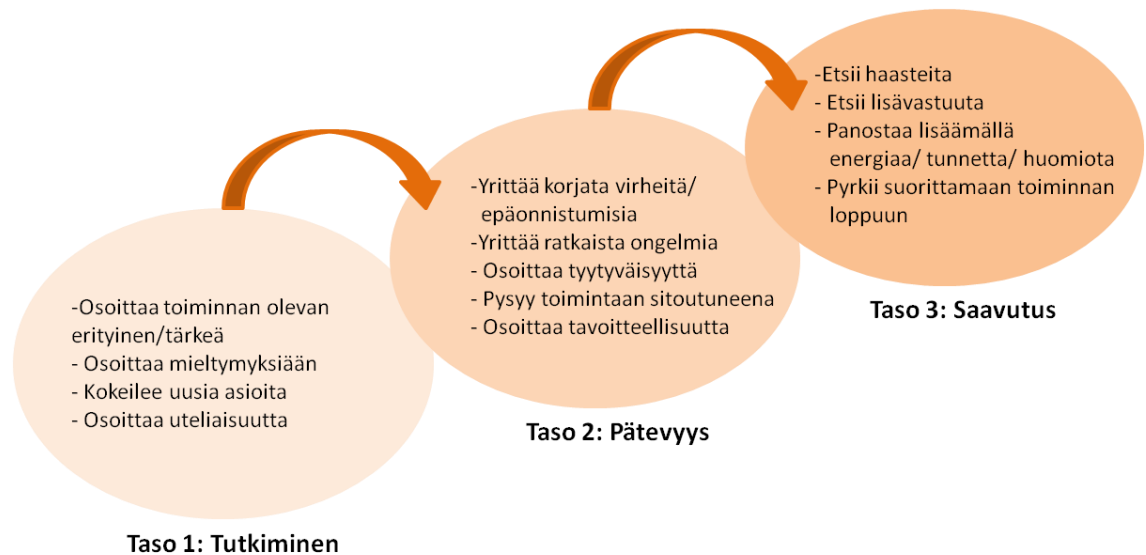
Mielenkiinnon kohteet ovat asioita, joista henkilö saa tyydytystä ja mielihyvää. Usein mielenkiinnon kohteilla tarkoitetaan toimintaa, jota ihminen on kiinnostunut tekemään tai jonka hän on aiemmin kokenut miellyttävänä. Mielihyvää tuovat asiat ovat aina henkilökohtaisia. Ne tuovat energiaa sekä sisältöä elämään. (Kielhofner 2008: 42–45.) Asiakasesimerkkimme asiakas on aiemmin ollut aktiivinen lapsi. Hänen elämässään tapahtuneiden muutosten myötä asiakkaan osallistuminen hänelle mielihyvää tuottaviin toimintoihin on vähentynyt. Väestöliiton (2015) mukaan harrastaminen voi olla nuorelle hauskaa ajanvietettä, terveyttä edistävää tai sosiaalistumisen väylä. Nuoruudessa kaverilla voi olla suuri vaikutus harrastuksen aloittamiseen, jatkamiseen tai lopettamiseen. Harrastuksen kautta nuoren identiteetti vahvistuu. Jos nuori itse halua harrastaa, vaan tekee sitä vain vanhempiansa määräyksestä, ei nuori todennäköisesti jaksaa jatkaa harrastustaan pitkään. Etenkin iän karttuessa nuorella täytyy olla omaa motivaatiota tekemiseen, kun harrastus vaatii enemmän panostusta kuin ennen. (Väestöliitto 2015.)

Ihminen omaksuu elämänsä aikana uskomuksia ja käsityksiä siitä, mikä on hyvää ja oikein sekä siitä, mikä on väärin. Ihmisellä on yleensä vahva halu toimia omien arvojensa mukaisesti, joten ihmisen arvoilla on merkittävä vaikutus elämään. Ihmiselle kehittyy tunne turvallisuudesta, tärkeydestä ja tarkoituksellisuudesta, kun hän toimii arvojensa mukaisesti. (Kielhofner 2008: 39–42.) Asiakasesimerkkimme asiakkaan käytös on muuttunut hänen ystävästytyään epäsosiaalisesti käyttäytyvän nuorisoryhmän kanssa. Muutos on vaikuttanut hänen käyttäytymiseensä toimia omien arvojensa mukaisesti. Asiakas on helposti ystäviensä vietävissä, mikä kertoo henkilön omien arvojensa mukaisen toiminnan olevan vaihtelevaa. Kronqvistin ja Pulkkinen (2007) mukaan nuorten kohdalla on tärkeää, että heillä on mahdollisuus arvioida omia arvojaan ja pyrkiä ymmärtämään myös lähipiirin arvojen merkitystä. Nuori omaksuu aluksi arvoja ja periaatteita omassa perheessään ja lähiympäristössään. Ihmisen oma tietoinen arvopohdinta alkaa usein vasta varhaisaikuisuudessa. (Kronqvist – Pulkkinen 2007: 191.) Asiakasesimerkkimme asiakas on 15-vuotias, joten hän on iässä, jossa tiedostettu arvopohdinnan kehittyminen on alkanut tai on alkamassa kehittyä. Nuorella vaihtoehtojen tutkiminen ja kokeilu antaa mahdollisuuden sitoutua omiin henkilökohtaisiin arvoihin ja sitä kautta muokata omaa identiteettiään (Kronqvist – Pulkkinen 2007: 173).

Henkilökohtaiseen vaikuttamiseen liittyy henkilön käsitys omista kyvyistään ja osaamisestaan sekä pohdintaa siitä, tekeekö hän sellaisia asioita kuin itse haluaa. Henkilökohtaiseen vaikuttamiseen kuuluu lisäksi käsitys oman toiminnan tehokkuudesta eli siitä, miten ihminen pystyy käyttämään kykyjään päästäkseen haluamaansa tavoitteeseen. (Kielhofner 2008: 46–47.) Asiakasesimerkissä toimintaterapeutin yksi tavoite on selvittää asiakkaan toiminnan tehottomuuteen vaikuttavia seikkoja. Kronqvistin ja Pulkkinen (2007) mukaan nuoren minäkäsitys ja identiteetti muodostuu vähitellen. Nuori arvioi jatkuvasti itseään suhteessa siihen, miten hän onnistuu eri kehityshaasteissa. Nuorelle on erityisen tärkeää saada positiivista palautetta eri ympäristöistä, kuten kotoaan, koulusta, ystäviltaan ja yhteiskunnalta. Onnistumisten kautta myös nuoren itseluottamus lisääntyy. Ympäristön liialliset odotukset ja kielteinen palaute voivat kuormittaa nuorta. (Kronqvist – Pulkkinen 2007: 176.)

4.3.2 Tahdon jatkumo

Tahdon jatkumon käsitteellinen perusta pohjautuu pitkään kehitystyöhön. Sen merkitys VQ-arviointimenetelmässä on antaa näkökulmaa asiakkaan tahdon tasoon. Nämä kolme tasoa ovat tutkiminen (exploration), pätevyys (competency) ja saavutus (achievement). Tutkimisen taso viittaa alhaiseen tahdon määrään ja se on motivaation perustaso. Tutkimisen tason termistö viittaa yksinkertaisempiin tahdon ilmenemismuotoihin, kuten uteliaisuuden osoittamiseen ja uusien asioiden kokeiluun. Pätevyyden tasolla tahto ilmenee esimerkiksi tavoitteellisuutena, ongelmanratkaisussa ja sitoutumisessa. Saavutuksen taso kertoo korkeasta motivaatiosta. Saavutuksen tasolla motivaatio näyttäytyy korkeana, ja ihminen etsii esimerkiksi lisää haasteita ja vastuuta sekä pyrkii saattamaan toiminnan loppuun. (de las Heras ym. 2007: 7–8.) VQ:n pisteytyslomakkeessa on 14 pisteytettävää kohtaa, jotka jakautuvat edellä mainituille kolmelle tasolle. Jokainen kohta pisteytetään numerolla 1 (passiivinen), 2 (epävarma), 3 (osallistuva), 4 (oma-aloitteinen) tai merkinnällä E/H (ei havaintoa). Pisteiden jakautumisesta eri tasolle voidaan päätellä asiakkaan tahtotaso havainnointitilanteessa. Tässä työssä kolmitasoinen tahdon jatkumo esitetään kuviossa 1.

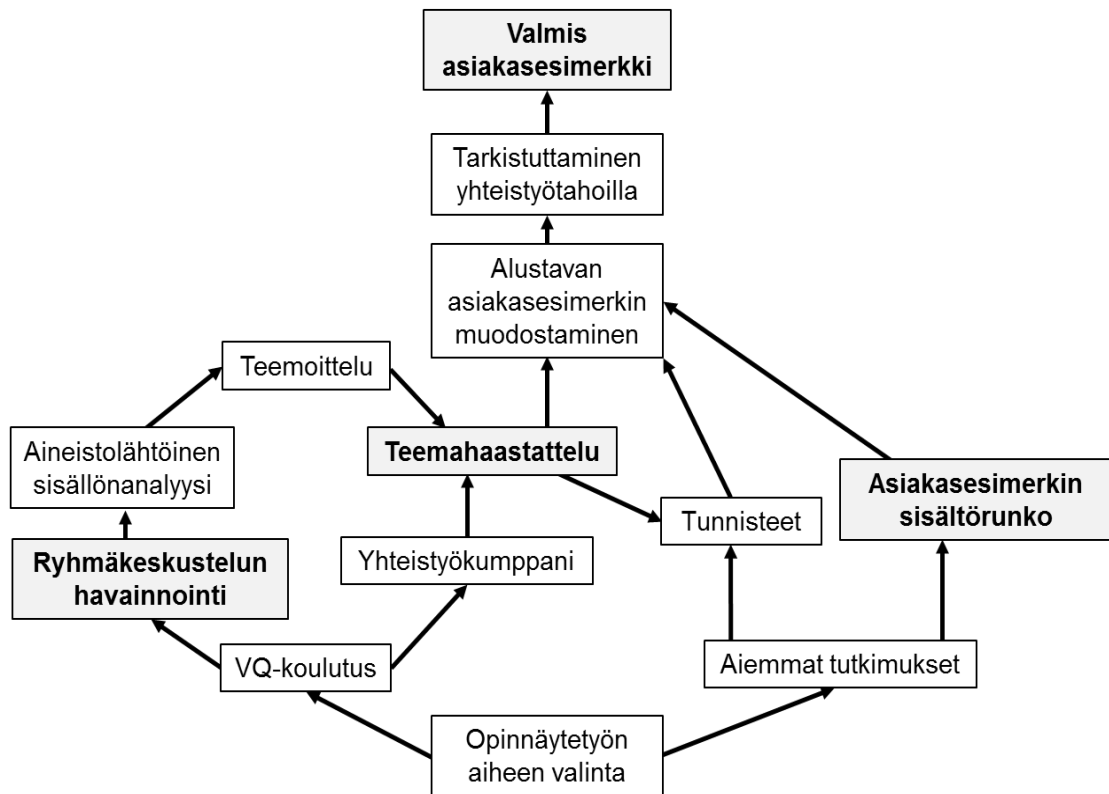
Kuvio 1. Tahdon jatkumon kolme tasoa (de las Heras ym. 2007: 8)

Lisääntynyt tietoisuus omista kyvyistä ja oman toiminnan tehokkuudesta, kokemus toiminnan vetovoimasta ja tyytyväisyyden tunteesta sekä toimintaan liittyvien arvojen oivaltaminen tai niiden mukaan toimiminen ovat vaatimuksia sille, että ihminen voi edetä alemmilta tahdon tasoilta korkeimmalle. Tahdon ilmaisu on yksilöllistä ja tahdon kehittyminen näyttäytyy yksilöitä vertaillessa eri tavoin. Tahdon jatkumon avulla voidaan havainnoida muutosta tahdon alueella. Menetelmän avulla voidaan seurata tahdon kehittymisen prosessia ja huomioida yksilöön liittyvät sekä laadulliset toimintaan vaikuttavat osatekijät. (de las Heras ym. 2007: 7.) Asiakasesimerkissämme on tuotu esiin toiminnan ja ympäristön vaikutus asiakkaan tahdon ilmenemiseen. Muutos näkyy tahdon jatkumossa pisteytyslomakkeen kautta.

5 Aineistonkeruu ja -analyysi

Tässä luvussa käsittelemme opinnäytetyömme aineistonkeruuta ja -analyysia. Asiakasesimerkin muodostamisprosessi oli monivaiheinen ja siihen kuului aiempiin opinnäytetöihin perehtymistä, yhteistyötä monien eri tahojen kanssa, aineistonkeruu ja aineiston analyysi. Aineistonkeruussamme oli kolme merkittävää lähdettä, jotka olivat asiakasesimerkin muodostamista ohjaava sisältörunko, VQ-koulutuksessa tapahtunut ryhmäkeskustelun havainnointi ja yhteistyökumppanimme teemahaastattelu. Vaikka kaikki näistä kolmesta lähteestä tuottivat arvokasta tietoa asiakasesimerkkiin, niiden käytön lähtökohdat erosivat toisistaan.

Asiakasesimerkin sisältörunko oli oma osionsa, jonka muodostimme aikaisempien opinnäytetöiden pohjalta. Yhteistyökumppanimme valikoitui VQ-koulutukseen osallistuneiden toimintaterapeuttien joukosta ja koulutuksen tapaamiskerroilta myös kerättiin ryhmäkeskusteluun liittyvä havainnointiaineisto. Ryhmäkeskustelun havainnoista saatu tieto muotoutui aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta osaksi teemahaastattelua, joka toteutui yhteistyökumppanimme kanssa. Näin ollen havainnointiaineistoa hyödynnettiin asiakasesimerkin muodostamisessa teemahaastattelun kautta. Näiden kolmen aineiston lisäksi olemme tässä luvussa kuvanneet Hynninen-Sundelinin ja Pusan (2007) hyvän MOHOST-asiakasesimerkin kriteeristön muokkaamista VQ:n ominaisuuksiin sopiviksi. Kerromme myös näiden kriteerien käytöstä tunnisteina, joita hyödynsimme asiakasesimerkkimme muodostamisessa. Opinnäytetyön aineistonkeruuta ja asiakasesimerkin muodostamista valotetaan kuviossa 2.

Kuvio 2. Asiakasesimerkin muodostamisen synteesisprosessi

Seuraavissa alaluvuissa kerromme asiakasesimerkin muodostamisesta kronologisessa järjestyksessä. Käsiteltäviä osa-alueita ovat asiakasesimerkin sisältörungon muodostaminen, ryhmäkeskustelun havainnointi, havainnointiaineiston analyysi ja tulokset, teemahaastattelun suunnittelu, toteutus ja tulokset sekä hyvän asiakasesimerkin kriteerien muodostaminen tunnistetuiksi. Ryhmäkeskustelun havainnoinnista saadun aineiston analyysi käsitellään aineistonkeruun ohessa siksi, että havainnoinnin tulosten analyysin pohjalta saimme pohjatietoa teemahaastatteluun. Koska ryhmäkeskustelun havainnoinnin tulokset ovat osa teemahaastattelun pohjaa, ei analyysin käsitteleminen omana lukuunakaan ei olisi mielekäästä.

5.1 Asiakasesimerkin sisältörungon muodostaminen

Suunnitellessamme asiakasesimerkin sisältörunkoa tutustuimme aiempiin opinnäytetöihin, joissa on käsitelty asiakasesimerkin muodostamista suomalaisiin toimintaterapian arviointimenetelmien käsikirjoihin. Tärkeimmiksi asiakasesimerkin sisältörunkoa ja sen muodostamista selittäviksi aineistoiksi valikoitui kaksi opinnäytetystä: Hynninen-Sunde-

linin ja Pusan (2007) Kaksi asiakasesimerkkiä suomalaiseseen MOHOST-seulonta-arvioinnin käsikirjaan – Kari ja Kirsi sekä Kuukasjärven (2008) COSA:n asiakasesimerkit – Kaksi suomalaista asiakasesimerkkiä lasten toimintamahdollisuuksien itsearviointi COSA:n käsikirjaan.

Hynninen-Sundelinin ja Pusan (2007) sekä Kuukasjärven (2008) opinnäytetöihin toteutetut asiakasesimerkit on osittain luotu englanninkielisten MOHOST:n (the Model of Human Occupation Screening Tool) ja COSA:n (Child Occupational Self Assessment) käsikirjojen valmiita asiakasesimerkkejä analysoimalla. Toisin kuin MOHOST:n ja COSA:n käsikirjoissa, VQ-arviointimenetelmän englannin- ja ruotsinkielisissä käsikirjoissa ei ole valmiita asiakasesimerkkejä. Emme siis voineet lähteä rakentamaan oman asiakasesimerkkimme sisältörunkoa samalla tavalla kuin näissä opinnäytetöissä. MOHOST ja COSA pohjautuvat VQ:n tavoin inhimillisen toiminnan malliin, joten koimme opinnäytetöiden asiakasesimerkkien sisältörunkojen olevan sovellettuina hyödynnettävissä myös oman asiakasesimerkkimme sisältörungon luomisessa. Tässä alaluvussa käsittelemme asiakasesimerkkimme sisältörungon muodostamista käyttämällä pohjana Kuukasjärven (2008) opinnäytetyöhönsä luomaa sisältörunkoa. Hynninen-Sundelinin ja Pusan (2007) opinnäytetyön tulosten hyödyntämistä oman asiakasesimerkkimme muodostamisprosessissa on avattu alaluvussa 5.4: kriteerien muodostaminen tunnisteiksi.

Asiakasesimerkkiä varten Kuukasjärvi (2008) keräsi yhteistyökumppaneiltaan tietoa teemahaastattelulla ja COSA:n käyttötilanteita tallentamalla. Hänellä on kokemusta COSA:n käytöstä ja lisäksi hän on tutustunut myös COSA:n valmiisiin englanninkielisiin asiakasesimerkkeihin, käsikirjaan sekä taustateoriana toimivaan inhimillisen toiminnan malliin. Kuukasjärven opinnäytetyön sisältörunko pohjautuu kronologisesti etenevään toimintaterapiaprosessiin aina alkutilanteesta seurantavaiheeseen. Hänen sisältörunkonsa koostuu viidestä pääotsikosta, joiden alle sijoittuu 11 alaotsikkoa kuvaamaan COSA:n käytön eri vaiheita. Tämä sisältörunkopohja on esitelty hänen opinnäytetyösään. (Kuukasjärvi 2008.) Kuukasjärven asiakasesimerkin sisältörungon vastaavuutta omaan sisältörunkoomme on selvennetty liitteessä 1 olevassa taulukossa. Oma sisältörunkomme on kokonaisuudessaan esitelty opinnäytetyömme liitteessä (liite 1).

Kuukasjärven (2008) sisältörungon viisi pääotsikkoa ovat valmistelu, käyttö, vastausten tulkinta, tavoitteiden asettelu ja seuranta. Valmisteluosio selventää COSA:n käytön valmistelemista asiakkaan kuvauksen, arviointimenetelmän käytön perustelemisen, tarvittavista tukitoimista päättämisen ja ympäristön valmistelemisen kautta. Sisältörungossa

oleva COSA:n käyttöä kuvaava osio koostuu COSA:n tarkoituksen selventämisestä asiakkaalle ja hänen orientoimisestaan tilanteeseen sekä arviointimenetelmän käyttötilanteen kuvailusta. Vastausten tulkinta -osioon liittyvät asiakkaan vastausten läpikäyminen ja terapeutin tekemä määrittely keskustelua vaativista osa-alueista. Osiossa tarkennetaan myös tärkeyden ja pätevyyden väittämien vastauksista keskustelua asiakkaan kanssa. Tavoitteiden asettamisen -osiossa määritellään tavoitteiden tärkeysjärjestys. Seurantaosioon liittyy seurata-arvioinnin tekeminen. (Kuukasjärvi 2008.)

Muokatessamme Kuukasjärven (2008) sisältörunkoa omaan käyttöömme sopivaksi oli lähtökohtanamme luoda VQ:n käyttöominaisuuksia hyvin vastaava sisältörunko. Sisältörungon kronologisuus ja tarkkuus vastasivat melko hyvin ajatustamme siitä, millaisen halusimme tehdä omasta sisältörungostamme. Kuukasjärven sisältörunkoon piti tehdä kuitenkin useita muutoksia, jotta saimme siitä omaan tarkoitukseemme sopivan. Kuukasjärven sisältörungossa ei korostettu uudelleenarvioinnin merkitystä. Koska uudelleenarviointi on tärkeä osa VQ:n käyttöä, koimme tarpeelliseksi muokata otsikkojen rakennetta. Suurin tekemämme muutos Kuukasjärven luomaan sisältörunkoon oli valmiiden pää- ja alaotsikoiden muokkaaminen VQ:n termejä vastaaviksi sekä kolmen yläotsikon lisääminen rakenteeseen. Nämä kolme lisäämäämme yläotsikkoa liittyivät uudelleenarvioinnin ja terapian etenemisen kuvaamiseen asiakasesimerkissä. Valmiin sisältörunkomme pääotsikot ovat valmistelu, VQ-arviointimenetelmän käyttö I, VQ:n kautta saatujen havaintojen tulkinta I, terapian eteneminen, VQ-arviointimenetelmän käyttö II, VQ:n kautta saatujen havaintojen tulkinta II ja lopetus.

Muokkaamiemme ja lisäämiemme pääotsikoiden alla käsiteltävät alaotsikot muutettiin VQ:n käyttöä mukaileviksi. Valmisteluosiossa kuvataan asiakas ja perustellaan VQ:n käyttö. VQ-arviointimenetelmän käyttö I -osiossa selitetään asiakkaalle VQ:n tarkoitus ja kuvaillaan arviointimenetelmän käyttötilanne. VQ:n kautta saatujen havaintojen tulkinta I -osiossa kuvaillaan arviointitilanteessa tehtyjen havaintojen läpikäyminen ja havainnoista keskusteleminen. Osiossa kuvataan myös tavoitteiden ja muutostarpeiden määrittäminen. Terapian eteneminen -osiossa kuvataan terapiakäytön toteutuminen kahden VQ-arvioinnin välillä. VQ-arviointimenetelmän käyttö II ja VQ:n kautta saatujen havaintojen tulkinta II -osiot ovat samanlaiset kuin ensimmäisen käyttökerran kuvaus ja havaintojen tulkinta. Ainoa eroavaisuus on se, että jälkimmäisessä tulkintaosiossa ei määritetä muutostarpeita. Sisältörunkomme viimeinen osio on lopetus, jossa kuvataan terapiasuhteen päättäminen.

Sisältörunkomme rakenne ja otsikot ovat monelta osin samanlaisia kuin Kuukasjärven sisältörungossa. Yhteistä sisältörungoille on myös kronologisuus prosessin aloittamisesta lopetukseen asti. Uudelleenarvioinnin merkitys on tuotu selkeästi esiin muokatussa VQ-asiakasesimerkin sisältörungossa. Asiakasesimerkin muodostaminen sisältörunkoon esitellään luvussa 6. Muokkaamaamme valmiiseen VQ-asiakasesimerkin sisältörunkoon on sijoitettu ne aineistosta myöhemmin nousseet teemat ja niihin liittyvät kysymykset, joita asiakasesimerkillämme pyrimme selventämään. Luvussa 6 sisältörungon alaotsikoita on myös täydennetty tarkentavilla asiakasesimerkin sisältöä selventävillä kuvauksilla.

5.2 Ryhmäkesustelun havainnointi, analyysi ja tulokset

Keräsimme osan asiakasesimerkkiimme liittyvästä aineistosta havainnoimalla VQ-koulutukseen osallistuneiden toimintaterapeuttien ryhmäkesustelua. Sarajärven ja Tuomen (2009) mukaan havainnointi on haastattelun lisäksi toinen laadullisen tutkimuksen tärkeimmistä tiedonkeruumenetelmistä. Havainnoinnin ottamista osaksi tiedonhankintaa on kuitenkin aina syytä pohtia: etenkin ainoana tiedonkeruumenetelmänä se saattaa aiheuttaa haasteita aineistoa analysoidessa. Havainnointi on perusteltu tiedonhankintamenetelmä, jos aiheesta tiedetään vähän tai ei mitään. (Sarajärvi – Tuomi 2009: 81.) Ryhmäkesustelujen havainnointi oli luonteva keino hankkia kvalitatiivista tietoa VQ-koulutukseen osallistuneilta toimintaterapeuteilta, koska ryhmäkesustelu oli heidän ajatuksiinsa pohjautuvaa ammatillista keskustelua. Koulutuksessa pienryhmiin jaetut toimintaterapeutit pohtivat yhdessä epäselvyyksiä, joita he kohtasivat VQ-käsikirjaa käyttäessään. Nämä ajatukset jaettiin myöhemmin koko ryhmän kanssa ja niistä keskusteltiin vapaamuotoisesti yhdessä. VQ-koulutuksen aikana keräsimme pienryhmissä pohditut ongelmat ja kaikkien koulutukseen osallistuneiden kesken jaetut aiheet muistioiksi (liite 2). Purimme muistioon kerätyt aiheet käyttämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Sisällönanalyysi soveltuu täysin strukturoimattomankin aineiston analyysiin. Analysoitava dokumentti voi olla lähes mikä tahansa kirjalliseen muotoon tuotettu materiaali. Pyrkimyksenä on saada luotua kuvaus tutkittavasta ilmiöstä yleisessä ja tiivistetyssä muodossa. Sisällönanalyysillä ei saada suoranaisesti esitettäviä tuloksia vaan sillä saadaan järjesteltyä kerätty aineisto johtopäätöksien tekoa varten. (Sarajärvi – Tuomi 2009: 103.) Sisällönanalyysia voidaan tehdä joko teoria- tai aineistolähtöisesti. Teorialähtöisessä analyysissä nojataan taustalla olevaan teoriaan tai malliin, joka ohjaa luokitusten sekä

käsitteiden määrittystä tutkimusaineistosta. (Vilkkä 2005: 140–141.) Vaikka VQ pohjautuu inhimillisen toiminnan malliin, ei vastauksia opinnäytetyötämme ohjaaviin kysymyksiin etsitä MOHO:n teoriasta, vaan ne nousevat keräämästämme aineistosta. Tämän vuoksi käytämme työssä teorialähtöisen lähestymistavan sijaan aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi auttaa käsitteiden yhdistelyssä ja helpottaa vastausten löytymistä tutkimustehtävään. Se voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: aineiston pelkistäminen (reduointi), aineiston ryhmittely (klusterointi) sekä teoreettisten käsitteiden luominen (abstrahointi). Analysoitava dokumentti pelkistetään siten, että epäolennainen tieto tutkimukseen liittyen karsitaan pois. (Sarajärvi – Tuomi 2009: 108–112.) Havainnoinnin kautta saadun materiaalin runsaus toi haasteita aineiston reduointiin. Redusointivaiheessa aineistosta karsiutui pois vain selkeästi aiheeseen liittymätön materiaali, jonka vuoksi aineistoa oli redusoinnin jälkeen edelleen paljon. Sarajärven ja Tuomen (2009) mukaan sisällönanalyysissä tulee määrittää analyysiyksikkö. Se voi olla yksittäinen sana tai ajatuskokonaisuus, joka sisältää useita lauseita tai vain lauseen osan. Aineiston laatu ja tutkimustehtävä ohjaa analyysiyksikön määrittämistä. (Sarajärvi – Tuomi 2009: 110.) Työssämme määrittelimme analyysiyksikön olevan kokonainen ajatuskokonaisuus, sillä aineistona meillä oli kirjallista materiaalia koulutuksista heränneistä ajatuksista. Materiaali sisälsi paljon eri aihekokonaisuuksia, emmekä siksi nähneet tarpeelliseksi rajata analyysiyksikköä koskemaan vain tiettyä sanaa.

Aineiston ryhmittelyssä pelkistetyt ilmaukset ryhmitetään alaluokiksi, jolloin aineisto tiivistyy. Tutkittavan ilmiön piirre, ominaisuus tai käsitys voi olla luokitteluyksikkönä. (Sarajärvi – Tuomi 2009: 110.) Käsitekartasta on helpompaa huomata ajattelun keskeisimpiä perusyksiköitä kuin tavallisesta puheesta ja kirjoituksesta. Tutkimuksen kannalta tärkein tieto on se, miten käsitteet liittyvät ajattelussa toisiinsa. Kun käsitekartta kootaan ryhmän keskustelusta, saadaan selville, mitä ryhmä kokonaisuudessaan on tuonut esille tutkimusaiheesta. Perusluonteeltaan käsitekartat ovat kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä. (Aaltola – Valli 2010: 61–62, 67–68.) Mielestämme käsitekartta oli järkevä väline aineiston klusterointiin, sillä redusoinnista jäänyt havainnointiaineisto oli sen avulla kohtuullisen helppo sijoittaa omien yläotsikoidensa alle. Klusteroinnin yläotsikot muodostivat aineiston analyysiyksiköt, jotka olivat siis kokonaisia ajatuskokonaisuuksia. Abstrahoinnissa valitaan tutkimuksen kannalta merkityksellinen tieto ja sen avulla muodostetaan teoreettisia käsitteitä (Sarajärvi – Tuomi 2009: 111–112). Abstrahointivaiheessa valitsimme jokaisen yläotsikon alta asiakasryhmän kannalta merkityksellisimmän ajatuksen.

Valintaamme ohjasivat tietämyksen nuorisopsykiatriasta ja VQ-koulutuksessa käydyt keskustelut aiheeseen liittyen. Abstrahoinnin kautta poimimme aineistosta seitsemän pääteemaa, jotka ohjasivat teemahaastattelun suunnittelua ja toteutusta. Nämä teemat olivat pisteytys, toiminnan valinta, terapeutin taidot ja haasteet, yksilön ominaisuudet, arvioinnin hyöty, ympäristölomake ja uudelleenarviointi.

5.3 Teemahaastattelun suunnittelu, toteutus ja tulokset

Analysoituamme ryhmäkeskustelusta kerätyn aineiston haastattelimme yhteistyökumppanimme analyysistä nousseiden teemojen pohjalta. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, jossa haastattelun aiheet ovat tiedossa, mutta tarkkaa kysymyksenasettelua ja järjestystä ei ole (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2007: 203). Valitsimme menetelmäksi teemahaastattelun sen tuoman väljyyden vuoksi. Haastattelua oli mahdollista syventää ja ohjata eri suuntiin kuitenkin aihepiirissä pysyen. Sarajärven ja Tuomen (2009) mukaan on eettisesti suotavaa, että haastateltava saa tietää etukäteen haastattelun teemoja tai ainakin aihepiirin (Sarajärvi - Tuomi 2009: 73). Avoimen teemahaastattelukeskustelun lisäksi muodostimme etukäteen jokaiseen teemoihin liittyviä orientoivia kysymyksiä, jotka lähetimme haastateltavallemme etukäteen.

Haastateltavia oli yksi, joten toteutimme haastattelun luonnollisesti yksilöhaastatteluna, jossa paikalla oli kaksi haastattelijaa. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2007) kertovat, että tutkimuksien mukaan myös yksilöhaastattelut voivat olla ryhmähaastattelujen kaltaisesti vapautuneita ja luontevia, mutta tutkijan on pohdittava menettelyään optimaalisen tuloksen saavuttamiseksi (Hirsjärvi ym. 2007: 205). Aiempien yhteistyökumppanimme tapoamisten perusteella pystyimme luottamaan siihen, että yksilöhaastattelu onnistuisi sujuvasti ja saisimme aineistoa tarpeeksi. Laadullisen tutkimuksen haastattelun joustavuutta lisää se, ettei haastattelu ole tietokilpailuhenkinen, vaan sen kautta pyritään saamaan mahdollisimman paljon kvalitatiivista tietoa (Sarajärvi – Tuomi 2009: 73). Se, että haastattelun teema oli pohdintakeskeinen eikä mitannut haastateltavan osaamista tai taitoja, antoi myös varmuutta yksilöhaastattelun toteutukseen.

Haastattelimme Mirjami Pesosta hänen työpaikallaan Tammiharjun sairaalassa. Haastattelun kesto oli 1,5 tuntia. Lähetimme sähköpostitse käsitkarttaan kokoamamme teemat Pesoselle noin kaksi viikkoa ennen haastattelua. Sähköpostiin kirjatut teemat olivat uudelleenarviointi, psyykkisen ympäristön huomioiminen, yksilön ominaisuudet, arvioinnin hyöty, toiminnan valinta, terapeutin taidot ja haasteet sekä pisteytys. Pesonen oli

valmistautunut haastatteluamme lähettämämme sähköpostin pohjalta kirjaamalla ylös ajatuksiaan teemoihin liittyen. Tämä sopi hyvin teemahaastattelun olemukseen, sillä joustavan rungon ansiosta Pesosen ajatuksista oli mahdollista keskustella ja linkittää aihepiirejä toisiinsa. Teemahaastattelun aikana esitimme Pesoselle lisäksi tarkentavia ennalta valmistamiamme kysymyksiä, joiden avulla saimme lisää hyödyllistä tietoa teemojen esiintyvyydestä asiakasryhmän parissa. Nämä tarkentavat kysymykset ovat liitetty kappaleessa 6 esiintyviin taulukoihin, joissa ilmenee osion sisältö ja narratiivin rakenteelliset osiot. Äänitimme haastattelun ja sen lisäksi toinen meistä kirjoitti muistiinpanoja keskustelusta toisen haastattellessa. Tämän vuoksi haastatteluaineistoon oli mahdollista palata myöhemmin tarvittaessa, joten haastattelun yksityiskohtaiselle litteroinnille ei ollut tarvetta. Teemahaastattelun kautta saimme teemakysymyksiin spesifejä vastauksia, joita pystyimme hyödyntämään sellaisenaan asiakasesimerkissämme.

Haastatteluaineisto voidaan purkaa teema-alueittain silloin, kun aineisto on kerätty teemahaastattelun menetelmällä eikä aineiston tarkkaan purkamiseen ole syytä. Tällöin haastattelu voidaan purkaa esimerkiksi merkintäkortteja käyttämällä. Haastateltavan vastaukset voidaan kerätä teemoittain yhteen, mikä on jo alku aineiston luku- ja analyysivaiheelle. Tutkijan tehtävä on poimia aineistosta tutkimukselle oleellinen aines ja säilyttää haastattelun eri vaiheissa mahdollisesti samaa teemaa käsittelevät aiheet omissa konteksteissaan. (Hirsjärvi – Hurme 2008: 141–142.) Teemahaastattelumme runko pysyi selkeänä läpi haastattelun, eikä käsiteltyihin teemoihin palattu lähes ollenkaan haastattelun myöhemmissä vaiheissa. Tämä helpotti aineiston purkua teema-alueisiin. Halusimme kuitenkin varmistaa tulkintojemme oikeellisuuden luetuttamalla teemahaastattelun tiivistelmän Pesosella. Haastatteluaineiston analyysin vaiheet voidaan jakaa aineiston kuvailuun, yhteyksien löytämiseen, teemojen koodaamiseen ja raportointiin (Hirsjärvi – Hurme 2008: 144). Analyysissämme aineiston kuvailu, yhteyksien löytäminen ja teemojen koodaaminen toteutuivat aineiston purkamisessa teema-alueittain. Analyysin raportointivaiheen tulos on teemahaastattelun yhteenveto, joka on esitelty tässä työssä seuraavaksi.

Uudelleenarvioinnin osa-alueesta keskustellessa Pesonen toi esiin mielipiteensä siitä, että VQ-arviointikertoja tulisi toimintaterapiaprosessin aikana toteuttaa vähintään kaksi, jotta arviointeja pystyy vertaamaan keskenään. Lisäksi arviointikertojen välissä tulisi olla joku muuttuja, joka voi olla esimerkiksi ympäristö, toiminta tai aika. Polikliiniseen toimintakyvyn arviointijaksoon hänen työpaikallaan Tammiharjun sairaalassa kuuluu keskimäärin 8 toimintaterapeutin tapaamiskertaa. Tämä käytäntö kuitenkin vaihtelee paikoittain.

Psyykkisen ympäristön merkityksen Pesonen näkee psykiatrisella puolella erityisen tärkeänä. Nuoren luottamuksen voittaminen takaa hyvän ja turvallisen ilmapiirin, joka tukee ja auttaa nuorta oman toimintansa pohtimiseen. Pesonen korosti myös eri ympäristöjen kuten kodin, koulun ja poliklinikan ilmapiirin vaikutusta siihen, kuinka helppo nuoren on keskustella avoimesti.

Yksilön ominaisuuksiin liittyvään kysymykseen vastatessaan Pesonen kuvasi VQ:n tärkeyttä silloin, kun nuori ei ole selvillä siitä, mitä hän haluaa tai kun mikään ei tunnu miltei. VQ:n avulla pystyy tulkitsemaan paremmin nuoren ristiriitaista tai sanatonta viestintää. Keskustellessamme ilmaisujen ristiriidoista Pesonen pohti luottavansa sanallisen ilmaisun ja toiminnan ristiriitatilanteissa enemmän VQ:n avulla nousseisiin havaintoihin kuin nuoren sanalliseen ilmaisuun. Kysymys *toiminnan valinnasta* liittyi palkkion merkitykseen. Pesonen kertoi kokevansa palkkion merkityksen toimintaan hyvänä asiana, sillä jos jollain keinolla voi vaikuttamaan nuoren motivaatioon, on toimintaterapiaprosessissa silloin toivoa. Muussa keskustelussa toiminnan valintaan liittyen Pesonen kertoi pyrkivänsä valitsemaan nuorille merkityksellisiä toimintoja. Usein niiden löytäminen voi kuitenkin olla haastavaa. Hän kertoi itse käyttävänsä arvioinneissa ainakin kerran keittiötoimintaa, sillä toiminta on kaikille jollain tavalla tuttua. Keittiötilanteessa pystyy havainnoimaan asiakkaan prosessuaalisia taitoja sekä sitä kuinka hän toimii tilanteessa ja pyytää apua.

Terapeutin taidoista keskustellessa Pesonen korosti sitä, että terapeutti tukee nuoren tahdon ilmaisemista avaamalla keskustelua ja sanallistamalla omia huomioitaan nuoren käyttäytymisestä ja tahtotasosta. Toimintaterapeutin tehtävä on tukea ja auttaa nuorta omien mielipiteidensä löytämisessä, ja sitä kautta nuori oppii ilmaisemaan itseään eri arkiympäristöissään. Pesonen oli valinnut *pisteytys*-osiosta kohdan, joka näkyy useimmin hänen työssään nuorten parissa. Pisteytyksen kohta 5 (osoittaa toiminnan olevan erityinen/tärkeä) olisi hänen mielestään tärkeä selventää asiakasesimerkissä, sillä nuorten parissa työskennellessä Pesonen on usein havainnut ristiriitoja nuoren sanallisessa ja sanattomassa viestinnässä. Pesonen kertoi, että usein nuoren vahva kielteinen ilmaus johtuu enemmän siitä, ettei nuori tiedä mitä haluaa, kuin siitä ettei asia oikeasti kiinnosta häntä. Sanattomien ilmaisujen havainnointi on siis tärkeää.

Viimeisenä teemahaastattelun aiheena oli *arvioinnin hyöty*. Pesonen näkee VQ:n kautta saatujen tietojen hyödyntämistä lausunnon kirjoittamisessa hyödyllisenä. Hän ei kuiten-

kaan käyttäisi lausunnoissaan VQ:n termejä, sillä nämä termit eivät välttämättä ole ymmärrettäviä kaikille ammattilaisille tai asiakkaalle. VQ:n kautta saatua tietoa voidaan hyödyntää myös jatkohoidon suosituksiin. Suosituksiin voidaan kirjata esimerkiksi se, kuinka paljon ja miten intensiivisesti terapiaa tulisi jatkaa sekä minkälaisessa ympäristössä terapian tulisi tapahtua. Lisäksi VQ tuottaa tietoa siitä, missä asiakas tarvitsee vielä tukea ja miten tukitoimet tulisi järjestää. Pesonen korosti VQ:n hyödyntämistä pelkän arvioinnin sijaan myös yhtenä terapian välineenä.

5.4 Kriteerien muodostaminen tunnisteiksi

Tässä alaluvussa käsittelemme Hynninen-Sundelinin ja Pusan (2007) hyvän MOHOST-asiakasesimerkin kriteeristön muokkaamista omaan asiakasesimerkkiimme sopivaksi. Kriteereiden tarkoitus oli tuoda näkyväksi MOHO:n keskeisiä termejä ja toimintaterapian kannalta oleellisia lähtökohtia. Hyvän asiakasesimerkin kriteeristö on tuotu näkyväksi asiakasesimerkkimme muodostamisvaiheessa liittämällä se osaksi asiakasesimerkin sisältöä kuvaavia tunnisteita. Hynninen-Sundelinin ja Pusan hyvän MOHOST-asiakasesimerkin kriteeristö on luotu MOHO:n taustateorian, englanninkielisten MOHOST-asiakasesimerkkien analyysin, opinnäytetyön tekijöiden omien käyttökokemusten ja asiantuntijoiden konsultaation synteessä. Kriteereiden merkitystä hyvän asiakasesimerkin luomisessa on avattu heidän opinnäytetyössään. Hynninen-Sundelinin ja Pusan luomat kuusi kriteeriä ovat MOHOST:n käyttöominaisuudet, asiakaskeskeinen toimintaterapia, tahto eli toimintaan motivoituminen, totumus eli toimintatapa, ympäristö ja toiminnallinen osallistuminen. (Hynninen-Sundelin – Pusa 2007: 40.) Hynninen-Sundelinin ja Pusan (2007) opinnäytetyön hyvän asiakasesimerkin kriteerit ovat MOHOST:n käyttöominaisuudet pois lukien toimintaterapian keskeisiä termejä. Nämä kriteerit voidaan, ja on myös ansiokasta, tuoda näkyviin toimintaterapiaprosessin jokaisessa vaiheessa. Seuraavaksi kuvaamme näiden kriteerien soveltuvuutta ja valikoitumista *hyvän VQ-asiakasesimerkin kriteeristöksi*.

MOHOST:n käyttöominaisuuksiin tekijät ovat liittäneet menetelmässä käytetyn terminologian, hyödyn moniammatillisessa työryhmässä ja arviointimenetelmän käytön merkityksen dokumentoinnissa ja pisteytyksessä. MOHOST:lla voidaan seurata myös asiakkaan toimintakyvyn edistystä ja muutosta, ja sen avulla voidaan suunnitella toimintaterapiaprosessin jatkoa ja sen tavoitteita. (Hynninen-Sundelin – Pusa 2007: 29, 38–39). Peilattuamme näitä ominaisuuksia ryhmäkeskustelusta kerättyyn havainnointiaineistoon tulimme siihen tulokseen, että kyseiset ominaisuudet tulevat hyvin näkyviksi myös VQ:ta

käyttävien toimintaterapeuttien käyttökokemuksissa. Sekä MOHOST että VQ ovat MOHO:n teoriaan pohjautuvia, jonka vuoksi niissä käytetty terminologia on osittain yhte-neväistä. Ryhmäkeskusteluissa toimintaterapeutit toivat esiin ajatuksiaan VQ:n hyö-dyistä dokumentoinnin tukena. Ryhmäkeskusteluissa oli paljon keskustelua VQ-uudel-leenarvioinnin merkityksestä, mikä heijastuu erityisen hyvin Hynninen-Sundelinin ja Pu-san luomaan kriteeriin MOHOST:n käyttöominaisuuksista. Näiden perusteiden pohjalta yhdeksi kriteeriksi asiakasesimerkkimme kirjoittamiseen valikoitui VQ:n käyttöomai-suudet.

Asiakaskeskeisen toimintaterapian kriteerin piirteiksi tekijät ovat maininneet asiakkaan vahvuuksien ja rajoitusten huomioimisen sekä moniammatillisen työryhmän, toimintate-rapeutin ja läheisten antaman tuen merkityksen (Hynninen-Sundelin – Pusa 2007: 29, 38). Myös VQ-koulutukseen osallistuneet toimintaterapeutit toivat ryhmäkeskusteluis-saan esiin moniammatillisen työryhmän merkityksen arvioinnissa. Ryhmäkeskusteluissa puhuttiin myös VQ:n hyödyistä lausuntoa kirjoittaessa ja jatkokuntoutuksen tavoitteita asettaessa. Sekä lausunnossa että tavoitteiden asettamisessa tuodaan esiin asiakkaan vahvuuksien hyödyntäminen ja rajoitusten huomioiminen. Asiakaskeskeisyys on tärkeä teema toimintaterapiassa ja se tuodaan esiin myös MOHO:n teoriassa. Tämän vuoksi asiakaskeskeinen toimintaterapia on hyvä kriteeri myös VQ-asiakasesimerkin luomi-seen.

Tahdon eli toimintaan motivoitumisen ominaisuuksia Hynninen-Sundelinin ja Pusan (2007) opinnäytetyössä ovat asiakkaan mielenkiinnon kohteiden, arvojen, motivaation ja sitoutumisen ilmeneminen arviointimenetelmän kautta. Opinnäytetyötä varten haastatel-lut asiantuntijat ovat tuoneet esiin asiakkaan motivaation ja sitoutumisen olevan yksi tär-keimmistä asioista kuntoutumisen etenemisen kannalta. (Hynninen-Sundelin – Pusa 2007: 29, 37–38.) VQ on tahdon arviointimenetelmä, joten tahdon ilmenemisen merkitys on omassa asiakasesimerkissämme perustellusti hyvin tärkeä. Sen lisäksi että tahto-käsite on yksi VQ:n tärkeimmistä, on se myös yksi MOHO:n keskeisistä käsitteistä.

Hynninen-Sundelinin ja Pusan (2007) työssä tottumuksen ominaisuuksiksi on MOHO:n teoriaan pohjaten mainittu roolit ja rutiinit. Osallistumisen ominaisuuksia heidän kritee-ristössään ovat asiakkaan toiminnan kokonaisvaltainen tarkastelu ja siihen liittyvät muu-tokset. Toiminnalliseen osallistumiseen liittyy myös motivaatio ja sitoutuminen. (Hynni-nen-Sundelin – Pusa 2007: 29, 39). VQ-koulutukseen osallistuneet toimintaterapeutit pohtivat yksilön kokemuksia riittävästä osallistumisesta. Osallistujat keskustelivat muun

muassa siitä, pystyykö ihminen tuntemaan osallisuutta pelkästään olemalla läsnä tilanteessa vai tarvitaanko osallisuuden kokemukseen aktiivinen osallistuminen toimintaan. Ryhmäkeskustelussa ilmeni, että osallistujat kokivat toiminnallisen osallistumisen ja totumuksen tärkeiksi teemoiksi MOHO:ssa ja VQ:n käytössä.

Hynninen-Sundelinin ja Pusan (2007) haastattelemat asiantuntijat toivat haastattelussa toistuvasti esiin ympäristön merkityksen toimintakyvyn arvioinnissa. Asiantuntijat olivat tyytyväisiä siihen, että MOHO huomioi asiakkaan erilaiset arjen toimintaympäristöt. Haastavaksi asiantuntijat ja opinnäytetyön tekijät olivat kokeneet tarpeeksi laajan näkemys saamisen asiakkaan toimintaympäristöissä (Hynninen-Sundelin 2007: 33–34, 38). Ympäristöllä on suuri merkitys VQ:ssa. Ympäristön merkitys tahdon arvioinnissa on koettu jopa niin tärkeäksi, että ympäristölle on oma lomakkeensa VQ-arviointimenetelmässä. Ympäristön arvioinnin lähtökohdat ovat VQ:ssa hieman erilaiset kuin MOHOST:ssa. VQ:n ympäristöosuuden tarkoituksena on selvittää erityisesti sitä, millaiset tekijät ympäristössä tukevat asiakkaan tahdon ilmaisua ja lisäävät hänen motivaatioitaan.

Koimme hyvän asiakasesimerkin kriteeristön olevan sovellettuna riittävän perusteltu käytettäväksi oman asiakasesimerkkimme luomisessa. Suurimmat muutokset kriteerien soveltamisessa käyttötarkoitukseemme sopiviksi olivat MOHOST:n ominaisuuksien vaihtaminen VQ:n mukaisiksi, ympäristön merkityksen tarkastelu arviointimenetelmän tarkoitusta edistäväksi ja tahdon tärkeyden erityinen huomioiminen. Hyvän VQ-asiakasesimerkin kriteereiksi muotoutuivat VQ-arviointimenetelmän käyttöominaisuudet, asiakaskeinen toimintaterapia, tahto, tottumus, ympäristö ja toiminnallinen osallistuminen sekä yhteistyökumppanin temahaastattelu. Jokaiselle kriteerille on muodostettu oma tunniste, jotka ovat sijoitettu tekstiin niin, että niiden avulla voidaan päätellä kriteerien ilmeneminen asiakasesimerkissä. Kriteerit ja niiden tunnisteet on eritelty kuviossa 3.

Hynninen-Sundelin ja Pusa 2007: Hyvän asiakasesimerkin kriteeristö	Kriteeri	Tunniste
	VQ-arviointimenetelmän käyttöomaisuudet	Käyttöomaisuudet
	Asiakaskeskeinen toimintaterapia	Asiakaskeskeisyys
	Tahto eli toimintaan motivoituminen	Tahto
	Tottumus eli toimintatapa	Tottumus
	Ympäristö	Ympäristö
	Toiminnallinen osallistuminen	Osallistuminen
Yhteistyökumppanin teemahaastattelu: Toimintaterapeutti Mirjami Pesonen	Kriteeri	Tunniste
	Yhteistyökumppanin teemahaastattelu	Haastattelu

Kuvio 3. Sisältörungossa näkyvät kriteerit tunnisteineen

Tunnisteeksi on lisätty myös viittaukset Pesosen haastatteluun, jota on käytetty tässä yhteydessä kuvitteellisen esimerkkiasiakkaan luomisessa sekä havainnointiaineistosta nostamiemme kysymysten vastauksissa. Tunniste ”haastattelu” viittaa haastattelussa nousseisiin ajatuksiin siitä, millainen asiakas ja hänen kuntoutuspolkunsa voisi olla.

6 Asiakasesimerkin muodostaminen sisältörunkoon

Tässä luvussa esittelemme asiakasesimerkin muodostamisen luomaamme sisältörunkoon. Asiakasesimerkki on muodostettu narratiivisesti sisältörungon rakenne ja teemat sekä aineisto huomioiden. Asiakasesimerkin pohjana toimii sisältörunko, jota olemme täydentäneet yhteistyökumppanillemme esittämällä teemakysymyksillä. Olemme selkeyttäneet asiakasesimerkin muodostamista taulukoilla. Jokaisella taulukolla selvennetään sen alla olevan tekstin sisältö. Taulukot koostuvat kolmesta osiosta: käsiteltävästä sisältörungon osasta (sisältörungon osa), osion teemasta ja siihen liittyvästä kysymyksestä (osion teema ja siihen liittyvä kysymys) sekä narratiivia eteenpäin vievistä sisältörungon alaotsikoista (numeroidut otsikot). Alaotsikoiden määrät vaihtelevat sisältörungon eri osissa. Lisäämämme teemahaastatteluun liittyvät tarkentavat kysymykset on sijoitettu sisältörungon pääotsikoiden alle. Kaikissa sisältörungon osissa ei ole teemahaastatteluun liittyvää kysymystä. Joissain osioissa kysymyksiä on kaksi. (Kuviot 4 – 10.) Tekstiin on lisätty aiemmin muodostamamme tunnisteet, joiden tarkoitus on tuoda näkyväksi kriteerien ilmeneminen asiakasesimerkissä virkekohtaisesti. Virkkeissä esiintyvät tunnisteet on merkitty virkkeen loppuun sulkumerkeissä.

Sisältörungon osa	Valmistelu
Osion teema ja siihen liittyvä kysymys	Uudelleenarviointi: Kuinka usein ja missä terapiaprosessin vaiheessa VQ olisi kannattavaa tehdä tähän asiakasryhmään kuuluvien kuntoutujien kanssa?
1. Asiakkaan kuvaus	Tarkoituksenmukaiset taustatiedot
	Asiakkaan toiminnallinen käyttäytyminen (asiakkaan tahto, tottumukset, suorituskyky, ympäristö)
	Asiakkaan toiminnallinen pätevyys ja identiteetti, jotka vaikuttavat tämän toiminnalliseen osallistumiseen
2. VQ:n käytön perusteleminen	VQ:n soveltuvuuden määrittely kyseiselle asiakkaalle (myös käyttöominaisuudet)
	Terapeutin ajattelu ja perustelu menetelmän valinnalle
	Kuvataan ulkopuolisten tekijöiden huolenaiheet (esim. koti tai koulu)

Kuvio 4. Asiakasesimerkissä kuvatun valmistelu-osion teemakysymys ja rungon täsmennykset

Tino on 15-vuotias yläkoulun kahdeksatta luokkaa käyvä poika. Hän on saapunut nuorisopsykiatrisen poliklinikan asiakkaaksi koulukuraattorin pyynnöstä koululääkärin lähet-

teellä häiriökäyttäytymisen ja koulupoissaolojen vuoksi (haastattelu). Perheen ensitapaamisen jälkeen poliklinikan lääkäri pyytää toimintaterapeuttia tekemään Tinolle toimintakyvyn arvon Tinon vahvuuksien ja tuen tarpeen selvittämiseksi (haastattelu, ympäristö). Arviointijaksoon kuuluu yhteensä kahdeksan toimintaterapiatapaamista (haastattelu, ympäristö). Esitiedoista selviää, että alakoulussa Tino oli sosiaalinen ja liikkuvainen lapsi (tottumus). Yläkouluun siirtymistä edeltävänä kesänä Tinon perhe muutti toiselle paikkakunnalle (osallistuminen, tottumus, ympäristö). Muutto oli nuorelle kova paikka ja Tino oireili uhmaamalla vanhempiaan (tottumus, tahto). Yläkoulun alkaessa Tino liittyi epäsosiaalisesti käyttäytyvään kaveriporukkaan ja mukaan tuli päihdekokeiluja sekä lintsausta (haastattelu, tottumus, ympäristö). Tinon vanhemmat erosivat noin vuosi sitten. Eron jälkeen häiriökäyttäytyminen on lisääntynyt ja Tinon käytös on muuttunut välinpitämättömäksi koulua ja hänen vanhempiaan kohtaan (haastattelu). Eron jälkeen Tino jäi asumaan äitinsä kanssa, mutta nyt äidistä tuntuu, ettei hän enää pärjää pojan kanssa (tottumus, ympäristö).

Ensimmäisellä kerralla toimintaterapeutti tapaa Tinon kahden kesken selvittääkseen tämän hetkistä tilannetta ja kartoittaakseen hänen toiveitaan arviointijakson suhteen (asiakaskeskeisyys, haastattelu). Tino istuu koko tapaamisen ajan kädet puuskassa ja huppu päässä poissaolevan oloisena (tahto, tottumus). Toimintaterapeutin kysyessä Tinon omia ajatuksiaan tilanteesta, hän saa vastaukseksi vain turhautunutta tuhahtelua ja tiuskaisun ”ei vois vähempää kiinnostaa” (tahto, tottumus). Tinolta ei nouse ehdotuksia siitä, mitä hän haluaisi seuraavalla kerralla tehdä, joten toimintaterapeutti valitsee seuraavaksi kerraksi keittiötoiminnan (asiakaskeskeisyys, haastattelu, tahto, tottumus). Keittiötoiminnassa terapeutti voi havainnoida Tinon toiminnan ohjausta, välineiden asianmukaista käyttöä, toimintaan sitoutumista ja kykyä jäsenellä toimintaansa. Tino ei pysty spontaanisti päättämään ruokaa, mitä haluaisi valmistaa, joten terapeutti antaa hänelle kolme eri vaihtoehtoa (asiakaskeskeisyys, haastattelu, tahto, tottumus). Tino ei pysty valitsemaan näistä vaihtoehtoista itseään kiinnostavaa ruokalajia, joten terapeutti rohkaisee häntä karsimaan vähiten mieluisan vaihtoehdon pois (asiakaskeskeisyys, haastattelu, tahto, tottumus). Jäljelle jääneistä kahdesta vaihtoehdosta Tino valitsee vastahakoisesti munakkaan paistamisen (osallistuminen, tahto).

Jälkeenpäin toimintaterapeutti käy läpi alkukartoitustilannetta työryhmän kanssa, ja myös muut ammattilaiset ilmaisevat kokemuksensa Tinon vastahakoisuudesta (tahto, tottumus). Toimintaterapeutti tuo esiin ajatuksen siitä, että Tinon vastahakoisuus voisi kertoa tahdon ilmaisun ongelmista; siitä, ettei Tino tiedä mitä haluaa ja siksi suhtautuu

kaikkeen lähtökohtaisesti kielteisesti (osallistuminen, haastattelu, tahto, tottumus). Työryhmässä käydyn keskustelun päätteeksi toimintaterapeutti päättää ottaa yhdeksi arviointimenetelmäksi toimintaan motivoitumisen arviointimenetelmän (The Volitional Questionnaire) selvittääkseen Tinon tahdon ilmaisun piirteitä ja ympäristön vaikutusta hänen motivoitumiseensa (käyttöominaisuudet, osallistuminen, tahto, tottumus, ympäristö). Menetelmän avulla terapeutti kerää tietoa ympäristötekijöistä, jotka tukevat Tinon tahdon ilmenemistä ja havainnoi niitä seikkoja, jotka lisäävät Tinon sitoutumista toimintaan (käyttöominaisuudet, tahto, ympäristö).

Toimintaterapeutti päättää käyttää toimintaan motivoitumisen arviointimenetelmää (jatkossa VQ) Tinon kanssa kaksi kertaa, jotta hän voisi vertailla VQ:sta saatuja tuloksia (haastattelu, käyttöominaisuudet). Toimintaterapeutti päättää tehdä toisen arvioinnin jakson alussa ja toisen lopussa (haastattelu, käyttöominaisuudet). Tekemällä VQ:n kahdella tapaamiskerralla arviointijakson eri vaiheissa terapeutti pyrkii saamaan tietoa arviointijakson aikana tapahtuneista muutoksista ja eri ympäristöjen merkityksestä Tinon toimintakykyyn (haastattelu, käyttöominaisuudet, ympäristö). Tavoitteena on myös löytää Tinolle merkityksellisiä toimintoja (osallistuminen, tahto).

Sisältörungon osa	VQ-arviointimenetelmän käyttö I
Osion teema ja siihen liittyvä kysymys	Terapeutin taidot ja haasteet: Miten terapeutti voi tukea tahtoa? Millaisissa tilanteissa terapeutin tulisi tukea asiakkaan tahtoa? Miten terapeutti voi erottaa toisistaan tahdon ja toiminnan tukemisen?
3. VQ:n tarkoituksen selittäminen asiakkaalle	Todetaan VQ:n tarkoituksen selventäminen asiakkaalle
	Todetaan VQ:n tekemisen tavoitteet asiakkaalle
4. Käyttötilanteen kuvailu	Todetaan VQ:n käyttötilanteen toteutuminen
	Todetaan nuoren ohjeistaminen tilanteessa

Kuvio 5. Asiakasesimerkissä kuvatun VQ-arviointimenetelmän käyttö I-osion teemakysymykset ja rungon täsmennykset

Toisella tapaamiskerralla toimintaterapeutti tapaa Tinon kahden kesken (haastattelu, ympäristö). Tapaamisen alussa terapeutti kertoo Tinolle aikeistaan tehdä VQ-arvioinnin sekä sen tavoitteista (asiakaskeskeisyys, käyttöominaisuudet). Sanoittamalla arvioinnin tavoitteet terapeutti pyrkii antamaan Tinolle kokemuksen siitä, että terapeutti välittää ja on aidosti kiinnostunut Tinon mielipiteistä ja siitä, että Tinon tahto voi toteutua arkielämässä nykyistä paremmin (asiakaskeskeisyys, haastattelu). Toimintaterapeutti on val-

mistautunut tapaamiseen tulostamalla munakkaan ohjeen ja hankkimalla tarvikkeet valmiiksi (ympäristö). Tino ei vaikuta motivoituneelta keittiötoimintaan, mutta kysyttäessä hän muistaa aiemmin valinneensa ruokalajiksi munakkaan (osallistuminen, tahto). Terapeutti kertoo Tinolle havainnoivansa toimintaa sivummalta, ja että Tinon tulisi noudattaa itsenäisesti ohjetta ja pyytää apua tarvittaessa (käyttöominaisuudet, osallistuminen).

Sisältörungon osa	VQ:n kautta saatujen havaintojen tulkinta I
Osion teema ja siihen liittyvä kysymys	Yksilön ominaisuudet: Miten asiakkaan tunne-elämän niukkuus vaikuttaa VQ:n käyttöön? Millaisia voisivat olla heikot signaalit nuoren mielenterveyskuntoutujan kohdalla? Pisteytys: Pisteytyslomakkeen kohdan ”osoittaa toiminnan olevan erityinen/tärkeä” selvennys
5. Asiakkaan toiminnasta tehtyjen havaintojen läpikäyminen ja niistä keskusteleminen	Todetaan havaintojen läpikäymisen toteutuminen
	Kuvaillaan pisteytys
	Asiakkaan vahvuuksien huomiointi
6. Tavoitteiden ja muutostarpeiden määrittäminen	Todetaan terapeutin havaintojen sanallistaminen nuorelle
	Todetaan tavoitteiden asettelun toteutuminen
	Todetaan tärkeimpien muutoskohtien määrittäminen, todetaan asiakkaan toiveiden kysyminen
	Tavoitteista päättäminen
	Todetaan tavoitteisiin pääsyn keinojen suunnittelu

Kuvio 6. Asiakasesimerkissä kuvatun VQ:n kautta saatujen havaintojen tulkinta I-osion teemakysymykset ja rungon täsmennykset

Tilanteen jälkeen terapeutti käy havaintojaan läpi verraten niitä käsikirjan pisteytysohjeisiin. Kohdista osoittaa uteliaisuutta (1) ja aloittaa tehtävän/toiminnan (2) Tino saa pisteitä 3 (osallistuva), sillä hän tarkasteli reseptiä ja aloitti tehtävän vähäisellä kannustuksella (osallistuminen, tahto). Ongelmia kohdatessa Tino keskeytti toiminnan ja alkoi hermostua, eikä hän osannut enää jatkaa toimintaa ilman terapeutin apua (osallistuminen, tahto). Pisteytyksen kohdassa osoittaa toiminnan olevan erityinen/tärkeä (5) terapeutin täytyy pohtia pisteytyksen antamista (käyttöominaisuudet). Etukäteen Tino ilmaisi sanallisesti hyvin selkeästi, ettei toiminta häntä kiinnosta (tahto, tottumus). Aiempien havaintojen perusteella terapeutilla on kuitenkin tunne, että Tino reagoi ehdotuksiin usein negatiivisesti ilman tarkempaa harkintaa (tahto, tottumus). Näin ollen terapeutti päättää

luottaa sanattomaan ilmaisuun ja antaa pisteeksi 2 (epävarma), koska Tino valmisti munakkaan loppuun asti ja söi sen (haastattelu, osallistuminen, tahto, tottumus). Tapaamisen aikana Tino ei itse tuonut esiin tyytyväisyyttään sanallisesti, mutta terapeutin kysyessä hänen mielipidettään lopputulokseen, Tino vastasi pienellä hymyllä ”ihan ok” (tottumus). Kaiken kaikkiaan Tino saa korkeimmat pisteensä 1. tasolta, joten tässä arviointitilanteessa Tinon tahtotaso näyttäytyy matalana (käyttöominaisuudet, tahto).

Kolmannen tapaamiskerran alussa toimintaterapeutti keskustelee Tinon kanssa edellisellä kerralla tekemistään havainnoista (asiakaskeskeisyys). Terapeutti kertoo kiinnittäneensä huomiota siihen, ettei Tino pyydä ongelmatilanteissa apua ja kysyy onko Tino itse huomannut tällaista asiaa esimerkiksi kouluelämästä (asiakaskeskeisyys, haastattelu, tottumus). Tino vastaa olkapäitä kohauttamalla ”ehkä” (tottumus). Lisäksi terapeutti tuo esiin Tinon negatiivisuuden ja pohtii ääneen voisiko kyse olla Tinon epävarmuudesta ja vaikeudesta ilmaista omia ajatuksiaan (asiakaskeskeisyys, haastattelu). Tino nyökkää pienesti hetken hiljaisuuden jälkeen. Tino ei pysty itse nimeämään konkreettisia muutostoiveita tilanteeseensa (osallistuminen, tahto). Arviointijakson aikana toimintaterapeutti pyrkii käyttämään toimintoja, joiden avulla Tinon vahvuudet ja tuen tarpeet nousevat esille. Jaksolla terapeutti valitsee toimintoja, joissa Tinon itseluottamus ja oman mielipiteen ilmaisu vahvistuvat, ja joissa Tinon on helpompi käsitellä epäonnistumisiin liittyviä tunteita turvallisessa ympäristössä.

Sisältörungon osa	Terapian eteneminen
Osion teema ja siihen liittyvä kysymys	Ei teemakysymystä
7. Terapian toteutuminen	Todetaan terapiakäytien toteutuminen
	Todetaan muiden toimintakykyä mittaavien menetelmien hyödyntäminen toimintaterapiassa

Kuvio 7. Asiakasesimerkissä kuvatun terapian eteneminen -osion rungon täsmennykset

Neljännellä arviointikerralla toimintaterapeutti tekee käynnin Tinon kouluun, jossa hän havainnoi Tinon toimintaa yhden oppitunnin ajan käyttäen MOHOST-arviointimenetelmää (haastattelu, ympäristö).

Sisältörungon osa	VQ-arviointimenetelmän käyttö II
Osion teema ja siihen liittyvä kysymys	Toiminnan valinta: Millaisia vaikutuksia olet huomannut omassa työssäsi palkkion vaikutuksesta nuoren tahtoon? Millaisia nämä palkkiot voisivat olla?
8. VQ:n tarkoituksen selittäminen asiakkaalle II	Todetaan VQ:n tarkoituksen selittäminen asiakkaalle
	Todetaan VQ:n tekemisen tavoitteet asiakkaalle
9. Käyttötilanteen kuvailu II	Todetaan VQ:n käyttötilanteen toteutuminen
	Todetaan nuoren ohjeistaminen käyttötilanteessa

Kuvio 8. Asiakasesimerkissä kuvatun VQ-arviointimenetelmän käyttö II -osion teemakysymykset ja rungon täsmennykset

Viidennen tapaamiskerran lopuksi toimintaterapeutti pyytää Tinoa miettimään seuraavaksi kerraksi toiminnan, joka häntä voisi kiinnostaa (asiakaskeskeisyys, osallistuminen). Avuksi toimintaterapeutti antaa Tinolle Interest Checklistin kotiin täytettäväksi. Terapeutti rohkaisee Tinoa valitsemaan listasta kolme sellaista toimintaa, joista yhtä hän voisi kokeilla seitsemännellä tapaamiskerralla (asiakaskeskeisyys, osallistuminen).

Kuudennelle tapaamiskerralle saapuessaan Tino oli saanut täytettyä Checklistin ja se käydään terapeutin kanssa läpi (osallistuminen, tahto). Listasta Tino on valinnut kaksi lajia, joista pystyy toimintaterapeutin pyytäessä valitsemaan kiinnostavamman (osallistuminen, tahto). Lajiksi Tino valitsee parkourin (osallistuminen, tahto). Terapeutti selittää Tinolle, että hän aikoo tehdä VQ-arvioinnin uudelleen parkour-tunnilla (käyttöominaisuudet). Toimintaterapeutti ja Tino sopivat, että Tino osallistuu parkour-tunnille seitsemännellä tapaamiskerralla (osallistuminen). Seitsemännellä tapaamiskerralla toteutuvassa uudelleenarvioinnissa terapeutti havainnoi sosiaalisen ja fyysisen ympäristön vaikutusta motivaatioon sekä eroa valmiiksi annetun ja itse valitun toiminnan välillä (haastattelu, käyttöominaisuudet, ympäristö).

Tino osallistuu nuorten parkour-aikeistunnille ja toimintaterapeutti havainnoi hänen toimintaansa sivummalta (käyttöominaisuudet, osallistuminen). Tunnilla on ulkopuolinen ohjaaja ja 12 osallistujaa (ympäristö).

Sisältörungon osa	VQ:n kautta saatujen havaintojen tulkinta II
Osion teema ja siihen liittyvä kysymys	Ympäristö: Miten toimintaterapeutti voi huomioida psyykkisen ympäristön vaikutuksen asiakkaan toimintaan ja sitä kautta asiakkaan tahtoon?
10. Asiakkaan toiminnasta tehtyjen havaintojen läpikäyminen ja niistä keskusteleminen	Todetaan havaintojen läpikäymisen toteutuminen
	Kuvaillaan pisteytys
	Kahden arviointikerran tulosten vertaaminen
	Asiakkaan vahvuuksien huomiointi

Kuvio 9. Asiakasesimerkissä kuvatun VQ:n kautta saatujen havaintojen tulkinta II -osion teemakysymykset ja rungon täsmennykset

Jälkikäteen toimintaterapeutti ja Tino keskustelevat tunnin herättämistä ajatuksista (asiakaskeskeisyys). Terapeutti kysyy, millaista tunnilla oli, johon Tino vastaa hymyillen ”kiivaa, mut aika raskasta” (osallistuminen). Terapeutti antaa Tinolle palautetta tämän positiivisesta asenteesta ja pitkäjänteisyydestä uuden toiminnan parissa (asiakaskeskeisyys, osallistuminen, tahto). Tino on selvästi mielissään palautteesta (tahto). Tällä kertaa Tinon pisteet havainnoinnin perusteella nousevat tasolle 2 (pätevyys) (käyttöominaisuudet, tahto). Joissakin kohdissa oli havaittavissa, että tahto ylsi jopa saavutuksen tasolle (käyttöominaisuudet, tahto). Myöhemmin ympäristölomakkeita vertaillaan terapeutti pohtii psyykkisen ympäristön vaikutusta Tinon suoriutumiseen (haastattelu, käyttöominaisuudet, ympäristö). Kouluympäristössä Tino on saanut häirikön leiman, josta hänen voi olla vaikea irrottautua (tottumus, ympäristö). Siksi uudessa ympäristössä ilman ennakko-olettamuksia, hänen on selkeästi helpompaa vapautua roolistaan ja ilmaista tahtoaan (haastattelu, tahto, tottumus, ympäristö).

Sisältörungon osa	Lopetus
Osion teema ja siihen liittyvä kysymys	Arvioinnin hyöty: Millaista uutta tietoa VQ tuottaa lausuntoon?
11. Terapiasuhteen päättäminen	Todetaan asiakkaan nykytilanne ja sen vaikutus hänen toiminnalliseen käyttäytymiseensä ja osallistumiseensa
	Todetaan jatkosuositusten kirjaaminen

Kuvio 10. Asiakasesimerkissä kuvatun lopetus-osion teemakysymys ja rungon täsmennykset

Viimeisellä tapaamisella mukana on myös Tinon äiti, Tinon arviointiin osallistuneet ammattilaiset ja koulun edustaja (haastattelu, ympäristö). Verkostotapaamisella työntekijät käyvät yhdessä perheen kanssa läpi jaksolla tehtyjä havaintoja ja arviointituloksia (asiakaskeskeisyys). Toimintaterapeutti on kirjoittanut Tinon toimintakyvyn arviointijaksosta lausunnon, jonka hän käy läpi Tinon ja hänen äitinsä kanssa (asiakaskeskeisyys). Terapeutti kirjasi lausuntoon tietoa tilanteista, joissa Tinon tahto tulee esiin, minkä tasoista tukea tarvitaan ja mitkä ympäristötekijät tukevat tahtoa (käyttöominaisuudet, tahto, ympäristö). Terapeutti kysyy Tinolta, mitä hän ajattelee prosessin loppumisesta ja mitä siitä on jäänyt päällimmäisenä mieleen (asiakaskeskeisyys). Tino vastaa lyhyesti ”parasta on ollu varmaan se parkour” (osallistuminen, tottumus). Terapeutti kysyy vielä, onko koulunkäynnissä tapahtunut muutosta. ”No kyllä mä siellä nykysin enemmän käyn, mut en mä siitä edelleenkaan tykkää” (osallistuminen, tahto, tottumus).

Äiti kertoo huomanneensa muutosta erityisesti Tinon mielialassa. Hän kertoo myös Tinon pitkäjänteisyyden lisääntyneen, mikä näkyy selkeästi koulu- ja kotitöissä (osallistuminen, ympäristö). Äiti kertoo iloitsevansa siitä, että vuorovaikutus Tinon kanssa on nykyään vähemmän riitaisaa kuin aiemmin. Äiti kertoo edelleen kokevansa Tinon olevan helposti kavereiden vietävissä ja toivoo itsevarmuuden lisääntyvän, jotta Tinon pystyy tarvittaessa kieltäytymään kavereiden arveluttavista ehdotuksista (tottumus, ympäristö). Toimintaterapeutti kertoi aikovansa järjestää vielä myöhemmin uuden tapaamisen Tinon, kuraattorin ja luokanvalvojan kanssa keskustellakseen tarvittavista tukitoimista (ympäristö). Toimintaterapeutti kysyy vielä lopuksi Tinolta, miltä hänen tulevaisuutensa näyttää. Tino vastaa: ”kyllä mä nyt oon päättänyt, että yritän päästä ton peruskoulun läpi. Kattoo sit mitä mä keksin sen jälkeen” (osallistuminen, tahto, ympäristö).

VQ:n kautta saaduista tiedoista on hyötyä lausunnon kirjoittamisessa ja jatkokuntoutuksen tavoitteiden asettamisessa (haastattelu, käyttöominaisuudet). Lausuntoon toimintaterapeutti kirjaa, että Tinon on helpompi toimia ympäristössä, joka ei ole suorituskeskeinen (osallistuminen, tottumus, ympäristö). Tino tulee tarvitsemaan tukea pyrkiessään irtottautumaan häirikön roolista (tottumus, ympäristö). Lisäksi Tino hyötyy kokonaisuuksien pilkkomisesta ja eri vaihtoehtojen tarjoamisesta, jolloin hänen on helpompi tehdä itsenäisesti päätöksiä (osallistuminen, tahto). Tinolle suositellaan psykiatrisen sairaanhoitajan tapaamisia kaksi kertaa kuukaudessa, jonka jälkeen Tino tapaa koulukuraattoria tarpeen mukaan (haastattelu). Terapeutti ehdottaa jatkohoidon tavoitteiksi Tinon oman äänen löytymisen, itsetunnon kohenemisen sekä epäonnistumisten sietämisen lisääntymisen.

Arviointijakson aikana Tino on huomannut, että hänen mielipiteillään on merkitystä ja häntä kuunnellaan (haastattelu). Tino on myös alkanut hahmottaa valintojensa vaikutusta omaan elämäänsä (osallistuminen). Myös Tinon äiti vaikuttaa motivoituneen muutosprosessiin (ympäristö). Tino kertoo, että palkkioksi sitoutumisestaan prosessiin äiti on ostanut Tinolle kausikortin parkourtunneille. Toimintaterapeutti on tyytyväinen parkourin ottamisesta osaksi Tinon viikkorutiinia, koska hän uskoo sillä olevan positiivinen vaikutus Tinon sosiaaliseen verkostoon ja harrastuksen kautta Tinon itseluottamus kasvaa (tottumus, ympäristö). Myös Tino vaikuttaa motivoituneelta uuteen harrastukseensa, mikä tuo toimintaterapeutille tunteen siitä, että Tinon prosessi on hyvässä alussa (osallistuminen, tahto).

7 Synteesiprosessin tuloksena tuotettu valmis asiakasesimerkki

Alustava asiakasesimerkki lähetettiin kommentoitavaksi VQ-käsikirjan kehittämishankkeen koordinoijalle. Hänen kommenttinsa perusteella muokattu asiakasesimerkki lähetettiin luettavaksi yhteistyökumppanillemme, joka luki ja kommentoi asiakasesimerkkiämme sen eri vaiheissa useaan kertaan. Asiakasesimerkin hyväksyttämisen merkitys näillä kahdella taholla oli se, että asiakasesimerkin laatu vastaisi tutkimusta johtavan tahon laatuksia, ja että yhteistyökumppanimme pystyi tarkastamaan hänen haastatteluunsa liittyvien viitteiden todenmukaisuuden. Tässä luvussa esittelemme valmiin asiakasesimerkkimme.

Tino on 15-vuotias yläkoulun kahdeksatta luokkaa käyvä poika. Hän on saapunut nuorisopsykiatrisen poliklinikan asiakkaaksi koulukuraattorin pyynnöstä koululääkärin lähetteellä häiriökäyttäytymisen ja koulupoissaolojen vuoksi. Perheen ensitapaamisen jälkeen poliklinikan lääkäri pyytää toimintaterapeuttia tekemään Tinolle toimintakyvyn arvon Tinon vahvuuksien ja tuen tarpeen selvittämiseksi. Arviointijaksoon kuuluu yhteensä kahdeksan toimintaterapiatapaamista. Esitiedoista selviää, että alakoulussa Tino oli sosiaalinen ja liikkuvainen lapsi. Yläkouluun siirtymistä edeltävänä kesänä Tinon perhe muutti toiselle paikkakunnalle. Muutto oli nuorelle kova paikka ja Tino oireili uhmaamalla vanhempiaan. Yläkoulun alkaessa Tino liittyi epäsosiaalisesti käyttäytyvään kaveriporukkaan ja mukaan tuli päihdekokeiluja sekä lintsausta. Tinon vanhemmat erosivat noin vuosi sitten. Eron jälkeen häiriökäyttäytyminen on lisääntynyt ja Tinon käytös on muuttunut välinpitämättömäksi koulua ja hänen vanhempiaan kohtaan. Eron jälkeen Tino jäi asumaan äitinsä kanssa, mutta nyt äidistä tuntuu, ettei hän enää pärjää pojan kanssa.

Ensimmäisellä kerralla toimintaterapeutti tapaa Tinon kahden kesken selvittääkseen tämän hetkistä tilannetta ja kartoittaakseen hänen toiveitaan arviointijakson suhteen. Tino istuu koko tapaamisen ajan kädet puuskassa ja huppu päässä poissaolevan oloisena. Toimintaterapeutin kysyessä Tinon omia ajatuksiaan tilanteesta, hän saa vastaukseksi vain turhautunutta tuhahtelua ja tiuskaisun ”ei vois vähempää kiinnostaa”. Tinolta ei nouse ehdotuksia siitä, mitä hän haluaisi seuraavalla kerralla tehdä, joten toimintaterapeutti valitsee seuraavaksi kerraksi keittiötoiminnan. Keittiötoiminnassa terapeutti voi havainnoida Tinon toiminnan ohjausta, välineiden asianmukaista käyttöä, toimintaan sitoutumista ja kykyä jäsenellä toimintaansa. Tino ei pysty spontaanisti päättämään ruokaa, jota hän haluaisi valmistaa, joten terapeutti antaa hänelle kolme eri vaihtoehtoa. Tino ei pysty valitsemaan näistä vaihtoehtoista itseään kiinnostavaa ruokalajia, joten terapeutti

rohkaisee häntä karsimaan vähiten mieluisan vaihtoehdon pois. Jäljelle jääneistä kahdesta vaihtoehdosta Tino valitsee vastahakoisesti munakkaan paistamisen.

Jälkeenpäin toimintaterapeutti käy läpi alkukartoitustilannetta työryhmän kanssa, ja myös muut ammattilaiset ilmaisevat kokemuksensa Tinon vastahakoisuudesta. Toimintaterapeutti tuo työryhmässä esiin ajatuksen siitä, että Tinon vastahakoisuus voisi kertoa tahdon ilmaisun ongelmista; siitä, ettei Tino tiedä mitä haluaa ja siksi suhtautuu kaikkeen lähtökohtaisesti kielteisesti. Työryhmässä käydyn keskustelun päätteeksi toimintaterapeutti päättää ottaa yhdeksi arviointimenetelmäksi toimintaan motivoitumisen arviointimenetelmän (The Volitional Questionnaire) selvittääkseen Tinon tahdon ilmaisun piirteitä ja ympäristön vaikutusta hänen motivoitumiseensa. Menetelmän avulla terapeutti kerää tietoa ympäristötekijöistä, jotka tukevat Tinon tahdon ilmenemistä ja havainnoi niitä seikkoja, jotka lisäävät Tinon sitoutumista toimintaan.

Toimintaterapeutti päättää käyttää toimintaan motivoitumisen arviointimenetelmää (jatkossa VQ) Tinon kanssa kaksi kertaa, jotta hän voisi vertailla VQ:sta saatuja tuloksia. Toimintaterapeutti päättää tehdä toisen arvioinnin jakson alussa ja toisen sen lopussa. Tekemällä VQ:n kahdella tapaamiskerralla arviointijakson eri vaiheissa terapeutti pyrkii saamaan tietoa arviointijakson aikana tapahtuneista muutoksista ja eri ympäristöjen merkityksestä Tinon toimintakykyyn. Tavoitteena on myös löytää Tinolle merkityksellisiä toimintoja.

Toisella tapaamiskerralla toimintaterapeutti tapaa Tinon kahden kesken. Tapaamisen alussa terapeutti kertoo Tinolle aikeistaan tehdä VQ-arvioinnin sekä sen tavoitteista. Sanoittamalla arvioinnin tavoitteet terapeutti pyrkii antamaan Tinolle kokemuksen siitä, että terapeutti välittää ja on aidosti kiinnostunut Tinon mielipiteistä ja siitä, että Tinon tahto voi toteutua arkielämässä nykyistä paremmin. Toimintaterapeutti on valmistautunut tapaamiseen tulostamalla munakkaan ohjeen ja hankkimalla tarvikkeet valmiiksi. Tino ei vaikuta motivoituneelta keittiötoimintaan, mutta kysyttäessä hän muistaa aiemmin valinneensa ruokalajiksi munakkaan. Terapeutti kertoo Tinolle havainnoivansa toimintaa sivummalta, ja että Tinon tulisi noudattaa itsenäisesti munakkaan reseptiä ja pyytää apua tarvittaessa.

Tilanteen jälkeen terapeutti käy havaintojaan läpi verraten niitä käsikirjan pisteytysohjeisiin. Kohdista osoittaa uteliaisuutta (1) ja aloittaa tehtävän/toiminnan (2) Tino saa pisteitä 3 (osallistuva), sillä hän tarkasteli reseptiä ja aloitti tehtävän vähäisellä kannustuksella.

Ongelmia kohdatessa Tino keskeytti toiminnan ja alkoi hermostua, eikä hän osannut enää jatkaa toimintaa ilman terapeutin apua. Pisteytyksen kohdassa osoittaa toiminnan olevan erityinen/tärkeä (5) terapeutin täytyy pohtia pisteytyksen antamista. Etukäteen Tino ilmaisi sanallisesti hyvin selkeästi, ettei toiminta häntä kiinnosta. Aiempien havaintojen perusteella terapeutilla on kuitenkin tunne, että Tino reagoi ehdotuksiin usein negatiivisesti ilman tarkempaa harkintaa. Näin ollen terapeutti päättää luottaa sanattomaan ilmaisuun ja antaa pisteeksi 2 (epävarma), koska Tino valmisti munakkaan loppuun asti ja söi sen. Tapaamisen aikana Tino ei itse tuonut esiin tyytyväisyyttään sanallisesti, mutta terapeutin kysyessä hänen mielipidettään lopputulokseen, Tino vastasi pienellä hymyllä ”ihan ok”. Kaiken kaikkiaan Tino saa korkeimmat pisteensä 1. tasolta, joten tässä arviointitilanteessa Tinon tahtotaso näyttäytyy matalana.

Pisteittäjä Toimintaterapeutti						Havainnointitilanne ja toiminta Toimintakyvyn arviointi, munakkaan valmistaminen				
Asiakas Tino										
Nainen		Syntymäaika/ikä				Havainnointipvm.		Kesto		
Mies	X	15-vuotias				15.2.		1h		
DG:										
1 = Passiivinen 2 = Epävarma 3 = Osallistuva 4 = Oma-aloitteinen E/H Ei havaintoa										
Taso	Osa-alueet	Pisteytys					Muistiinpanot			
1.	1. Osoittaa uteliaisuutta	1	2	3	4	E/H	tarkasteli reseptiä			
	2. Aloittaa tehtävän/toiminnon	1	2	3	4	E/H	aloitti tehtävän vahaisella kannustuksella			
	3. Kokeilee uusia asioita	1	2	3	4	E/H				
	4. Osoittaa mieltymyksiään	1	2	3	4	E/H				
	5. Osoittaa toiminnon olevan erityinen/tärkeä	1	2	3	4	E/H	valmisti munakkaan ja söi sen, ristiriita sanallisen ja sanattoman viestin välillä			
2.	6. Osoittaa tavoitteellisuutta	1	2	3	4	E/H	toimi, koska "oli pakko"			
	7. Pysyy toimintaan sitoutuneena	1	2	3	4	E/H	tarvitsi tukea toiminnan loppuunsaattamiseen			
	8. Osoittaa tyytyväisyyttä	1	2	3	4	E/H	kysyttäessä toi tyytyväisyyttä esiin kainosti			
	9. Yrittää ratkaista ongelmia	1	2	3	4	E/H	keskeytti toiminnan, alkoi hermostua, ei jatkanut toimintaa ilman ohjeistusta			
	10. Yrittää korjata virheitä/epäonnistumisia	1	2	3	4	E/H				
3.	11. Pyrkii suorittamaan toiminnan loppuun	1	2	3	4	E/H	sai munakkaan valmiiksi, tarvitsi paljon tukea			
	12. Panostaa lisäämällä energiaa/tunnetta/huomiota	1	2	3	4	E/H				
	13. Etsii lisävastuuta	1	2	3	4	E/H	ei tehnyt mitään ylimääräistä			
	14. Etsii haasteita	1	2	3	4	E/H				

Kolmannen tapaamiskerran alussa toimintaterapeutti keskustelelee Tinon kanssa edellis-kerralla tekemistään havainnoista. Terapeutti kertoo kiinnittäneensä huomiota siihen, ettei Tino pyydä ongelmatilanteissa apua ja kysyy onko Tino itse huomannut tällaista

asiaa esimerkiksi kouluelämästä. Tino vastaa olkapäitä kohauttamalla ”ehkä”. Lisäksi terapeutti tuo esiin Tinon negatiivisuuden ja pohtii ääneen voisiko kyse olla Tinon epävarmuudesta ja vaikeudesta ilmaista omia ajatuksiaan. Tino nyökkää pienesti hetken hiljaisuuden jälkeen. Tino ei pysty itse nimeämään konkreettisia muutostoiveita tilanteeseensa. Arviointijakson aikana toimintaterapeutti pyrkii käyttämään toimintoja, joiden avulla Tinon vahvuudet ja tuen tarpeet nousevat esille. Jaksolla terapeutti valitsee toimintoja, joissa Tinon itseluottamus ja oman mielipiteen ilmaisu vahvistuvat, ja joissa Tinon on helpompi käsitellä epäonnistumisiin liittyviä tunteita turvallisessa ympäristössä.

Neljännellä arviointikerralla toimintaterapeutti tekee käynnin Tinon kouluun, jossa hän havainnoi Tinon toimintaa yhden oppitunnin ajan käyttäen toiminnallista osallistumista mittaavaa MOHOST-arviointimenetelmää. Viidennen tapaamiskerran lopuksi toimintaterapeutti pyytää Tinoa miettimään seuraavaksi kerraksi toiminnan, joka häntä voisi kiinnostaa. Avuksi toimintaterapeutti antaa Tinolle Interest Checklistin kotiin täytettäväksi. Terapeutti rohkaisee Tinoa valitsemaan listasta kolme sellaista toimintaa, joista yhtä hän voisi kokeilla seitsemännellä tapaamiskerralla.

Kuudennelle tapaamiskerralle saapuessaan Tino oli saanut täytettyä Checklistin ja se käydään terapeutin kanssa läpi. Listasta Tino on valinnut kaksi lajia, joista pystyy toimintaterapeutin pyytäessä valitsemaan kiinnostavamman. Lajiksi Tino valitsee parkourin. Terapeutti selittää Tinolle, että hän aikoo tehdä VQ-arvioinnin uudelleen parkour-tunnilla. Toimintaterapeutti ja Tino sopivat, että Tino osallistuu parkour-tunnille seitsemännellä tapaamiskerralla. Seitsemännellä tapaamiskerralla toteutuvassa uudelleenarvioinnissa terapeutti havainnoi sosiaalisen ja fyysisen ympäristön vaikutusta motivaatioon sekä eroa valmiiksi annetun ja itse valitun toiminnan välillä.

Tino osallistuu nuorten parkour-alkeistunnille ja toimintaterapeutti havainnoi hänen toimintaansa sivummalta. Tunnilla on ulkopuolinen ohjaaja ja 12 osallistujaa. Jälkikäteen toimintaterapeutti ja Tino keskustelevat tunnin herättämistä ajatuksista. Terapeutti kysyy, millaista tunnilla oli, johon Tino vastaa hymyillen ”kivaa, mut aika raskasta”. Terapeutti antaa Tinolle palautetta tämän positiivisesta asenteesta ja pitkäjänteisyydestä uuden toiminnan parissa. Tino on selvästi mielissään palautteesta. Tällä kertaa Tinon pisteet havainnoinnin perusteella nousevat tasolle 2 (pätevyys). Joissakin kohdissa on havaittavissa, että toiminnan aikana havaittu tahtotasoylsi jopa saavutuksen tasolle. Myöhemmin ympäristölomakkeita vertaillaessaan terapeutti pohtii psyykkisen ympäristön vaikutusta Tinon suoriutumiseen. Kouluympäristössä Tino on saanut häirikön leiman, josta

hänen voi olla vaikea irrottautua. Siksi uudessa ympäristössä ilman ennako-olettamuksia Tino on selkeästi helpompi vapautua roolistaan ja ilmaista tahtoaan.

Pisteyttäjä Toimintaterapeutti		Havainnointitilanne ja toiminta Toimintakyvyn arviointi, Parkour					
Asiakas Tino							
Nainen		Syntymäaika/ikä			Havainnointipvm.	Kesto	
Mies	X	15-vuotias			7.4.	1.5h	
DG:							
1 = Passiivinen 2 = Epävarma 3 = Osallistuva 4 = Oma-aloitteinen E/H Ei havaintoa							
Taso	Osa-alueet	Pisteytys					Muistiinpanot
1.	1. Osoittaa uteliaisuutta	1	2	3	4	E/H	tarkasteli ja tutki ympäristöä aktiivisesti
	2. Aloittaa tehtävän/toiminnon	1	2	3	4	E/H	toimi ohjaajan ohjeiden mukaan
	3. Kokeilee uusia asioita	1	2	3	4	E/H	halu tehdä täysin uutta asiaa, toimi valittomasti ohjeet saatuaan
	4. Osoittaa mieltymyksiään	1	2	3	4	E/H	
	5. Osoittaa toiminnon olevan erityinen/tärkeä	1	2	3	4	E/H	
2.	6. Osoittaa tavoitteellisuutta	1	2	3	4	E/H	yrittää opetella liikkeen loppuun asti, ennen seuraavan aloittamista
	7. Pysyy toimintaan sitoutuneena	1	2	3	4	E/H	tunnin lopussa Tino alkaa selkeästi väsyä, mutta jatkaa saatuaan kannustusta
	8. Osoittaa tyytyväisyyttä	1	2	3	4	E/H	kysyttäessä kertoi, että tunnilla oli kivaa
	9. Yrittää ratkaista ongelmia	1	2	3	4	E/H	ei uskalla pyytää ohjaajalta apua, meinaa hermostua
	10. Yrittää korjata virheitä/epäonnistumisia	1	2	3	4	E/H	hyppy epäonnistuu, yrittää kuitenkin hypätä korkeammalle
3.	11. Pyrkii suorittamaan toiminnan loppuun	1	2	3	4	E/H	osallistui koko tunnin ajan
	12. Panostaa lisäämällä energiaa/tunnetta/huomiota	1	2	3	4	E/H	lisää hieman energiaa vain ohjaajan runsaan kannustuksen jälkeen
	13. Etsii lisävastuuta	1	2	3	4	E/H	
	14. Etsii haasteita	1	2	3	4	E/H	ohjaajan tarjottua haastavampaa liikettä, Tino valitsee helpomman liikkeen

Viimeisellä tapaamisella mukana on myös Tinon äiti, Tinon arviointiin osallistuneet ammattilaiset ja koulun edustaja. Verkostotapaamisella työntekijät käyvät yhdessä perheen kanssa läpi jaksolla tehtyjä havaintoja ja arviointituloksia. Toimintaterapeutti on kirjoittanut Tinon toimintakyvyn arviointijaksosta lausunnon, jonka hän käy läpi Tinon ja hänen äitinsä kanssa. Terapeutti kirjasi lausuntoon tietoa tilanteista, joissa Tinon tahto tulee esiin, minkä tasoista tukea tarvitaan ja mitkä ympäristötekijät tukevat tahtoa. Terapeutti kysyy Tinolta, mitä hän ajattelee prosessin loppumisesta ja mitä siitä on jäänyt päällimmäisenä mieleen. Tino vastaa lyhyesti ”parasta on ollu varmaan se parkour”. Terapeutti kysyy vielä, onko koulunkäynnissä tapahtunut muutosta. ”No kyllä mä siellä nykysin enemmän käyn, mut en mä siitä edelleenkään tykkää”.

Äiti kertoo huomanneensa muutosta erityisesti Tinon mielialassa. Hän kertoo myös Tinon pitkäjänteisyyden lisääntyneen, mikä näkyy selkeästi koulu- ja kotitöissä. Äiti kertoo iloitsevansa siitä, että vuorovaikutus Tinon kanssa on nykyään vähemmän riitaisaa kuin aiemmin. Äiti kertoo edelleen kokevansa Tinon olevan helposti kavereiden vietävissä ja toivoo itsevarmuuden lisääntyvän, jotta Tinon pystyy tarvittaessa kieltäytymään kavereiden arveluttavista ehdotuksista. Toimintaterapeutti kertoi aikovansa järjestää vielä myöhemmin uuden tapaamisen Tinon, kuraattorin ja luokanvalvojan kanssa keskustellakseen tarvittavista tukitoimista. Toimintaterapeutti kysyy vielä lopuksi Tinolta, miltä hänen tulevaisuutensa näyttää. Tino vastaa: ”kyllä mä nyt oon päättänyt, että yritän päästä ton peruskoulun läpi. Kattoo sit mitä mä keksin sen jälkeen”.

VQ:n kautta saaduista tiedoista on hyötyä lausunnon kirjoittamisessa ja jatkokuntoutuksen tavoitteiden asettamisessa. Lausuntoon toimintaterapeutti kirjaa, että Tinon on helpompi toimia ympäristössä, joka ei ole suorituskeskeinen. Tino tulee tarvitsemaan tukea pyrkiessään irrottautumaan häirikön roolista. Lisäksi Tino hyötyy kokonaisuuksien pilkkomisesta ja eri vaihtoehtojen tarjoamisesta, jolloin hänen on helpompi tehdä itsenäisesti päätöksiä. Tinolle suositellaan psykiatrisen sairaanhoitajan tapaamisia kaksi kertaa kuukaudessa, jonka jälkeen Tino tapaa koulukuraattoria tarpeen mukaan. Terapeutti ehdottaa jatkohoidon tavoitteiksi Tinon oman äänen löytymisen, itsetunnon kohenemisen sekä epäonnistumisten sietämisen lisääntymisen.

Arviointijakson aikana Tino on huomannut, että hänen mielipiteillään on merkitystä ja häntä kuunnellaan. Tino on myös alkanut hahmottaa valintojensa vaikutusta omaan elämäänsä. Myös Tinon äiti vaikuttaa motivoituneen muutosprosessiin. Tino kertoo, että

palkkioksi sitoutumisestaan prosessiin äiti on ostanut Tinolle kausikortin parkouritunneille. Toimintaterapeutti on tyytyväinen parkourin ottamisesta osaksi Tinon viikkorutiinia, koska hän uskoo sillä olevan positiivinen vaikutus Tinon sosiaaliseen verkostoon ja harrastuksen kautta Tinon itseluottamus kasvaa. Myös Tino vaikuttaa motivoituneelta uuteen harrastukseensa, mikä tuo toimintaterapeutille tunteen siitä, että Tinon prosessi on hyvässä alussa.

8 Pohdinta

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tuottaa asiakasesimerkki syksyllä 2015 julkaistavaan suomalaiseen VQ-käsikirjaan. Opinnäytetyöprosessia ohjasivat kysymykset siitä millaiset epäselvyydet vaikeuttavat VQ-arviointimenetelmän käyttöönottoa ja millainen asiakasesimerkki voisi helpottaa näiden hankaliksi koettujen kohtien ymmärtämistä. Lopullinen asiakasesimerkki muodostui muodostamamme sisältörungon, VQ-koulutuksen ryhmäkeskusteluista kerätyn havainnointiaineiston ja teemahaastattelun synteesisprosessin tuloksena. Asiakasesimerkin tarkoitus on helpottaa VQ-arviointimenetelmän käyttöönottoa ja lisätä arviointimenetelmän luotettavuutta.

8.1 Tutkimusmenetelmien tarkastelu

Mielestämme asiakasesimerkkimme antaa vastauksia opinnäytetyötä ohjanneisiin kysymyksiin. Asiakasesimerkin luotettavuutta pyrimme lisäämään sillä, että muodostamisprosessissa käytettiin kolmea eri lähdettä. VQ-käyttäjäkoulutuksen havainnointiaineisto koostui 42 toimintaterapeutin ryhmäkeskusteluista ja pohdinnoista. Toimintaterapeutit olivat eri-ikäisiä ja työskentelivät eri asiakasryhmien parissa. Toimintaterapeuttien keskustelu toi meille laaja-alaista aineistoa liittyen VQ:n käyttöön erilaisissa työyhteisöissä. Tämän laaja-alaisemman aineiston lisäksi yhteistyökumppanimme toi spesifimpää tietoa asiakasryhmästä ja VQ:n käytöstä nuorten mielenterveyskuntoutujien kanssa. Lisäksi yhteistyökumppanimme toi olennaista tietoa vaihtoehtoisista kuntoutuspoluista. Tätä tietoa hyödynsimme asiakasesimerkin narratiivia kirjoittaessa. Sisältörungon kautta varmistimme, että tietyntyyliset kriteerit ja rakenne toteutuvat valmiissa asiakasesimerkissä.

Sisältörungon rakennetta pohtiessa meillä oli alustava käsitys siitä, miten haluamme oman asiakasesimerkkimme muodostuvan. Halusimme kuitenkin vahvistusta omalle näkemyksellemme, jonka vuoksi tutustuimme vastaavista aiheista aiemmin tehtyihin opinnäytetöihin. Kuukasjärven (2008) opinnäytetyössä esitellyn sisältörungon rakenne vastasi pitkälti omaa suunnitelmaamme. Hynninen-Sundelinin ja Pusan (2007) asiakasesimerkissä käytettiin samankaltaista termistöä, jota olimme ajatelleet omaan asiakasesimerkkiimme. Vahvistusta näiden sisältörunkojen käytettävyydestä omassa opinnäytetyössämme toi se, että molemmissa opinnäytetöissä käytetyt arviointimenetelmät ovat

MOHO:n perustuvia. Emme halunneet keksiä ”pyörää uudelleen”, vaan koimme järkeväksi käyttää näitä kehittämistöitä oman sisältörunkomme pohjana.

Kuten alun perin oletimme, yhteistyökumppanimme teemahaastattelusta kertyi runsaasti haastatteluaineistoa. Haastattelun olennaisten seikkojen hyödyntämistä auttoi se, että olimme muodostaneet tärkeimpien teemojen kysymykset melko tarkasti. Haastattelua ei litteroitu, sillä se äänitettiin, haastattelutilanteessa tehtiin muistiinpanoja ja yhteistyökumppanimme oli tutustunut haastattelukysymyksiin etukäteen. Näin saimme riittävän informatiiviset ja spesifit vastaukset ennalta valmisteltuihin kysymyksiin. Teemakysymyksiin saamamme vastaukset olivat suoraan hyödynnettävissä asiakasesimerkin narratiiviin.

8.2 Työn eettinen tarkastelu

Keräämämme aineiston tiivistäminen ja karsiminen olivat opinnäytetyöprosessimme tärkein eettinen kysymys. Valitsimme itse asiakasesimerkkimme muodostamista ohjaavat teemat, mikä herättää kysymyksiä siitä, ovatko tekemämme valinnat asiakasryhmän kannalta juuri ne olennaisimmat. Aineiston abstrahoinnissa työtämme ohjasi ajatus siitä, mikä teemat voisivat näyttäytyä nuoren mielenterveyskuntoutujan kanssa tehdyssä VQ-arvioinnissa. Tämän lisäksi VQ-koulutuksesta kuulemamme keskustelu ohjasi valintaamme. Kysymykset myös lähetettiin etukäteen asiakasesimerkin kohderyhmän kanssa työskentelevälle yhteistyökumppanillemme, joka vahvasti valitsemiemme teemojen olevan tärkeitä nuorten mielenterveyskuntoutujien kanssa työskennellessä.

Jälkikäteen olemme miettineet myös sitä, saimmeko kerättyä VQ-käyttäjäkoulutuksesta kaikki tulkintaan liittyvät haasteet muistioomme. Hyvät muistiinpanot tukevat uskoamme siihen, että onnistuimme tässä tehtävässä. Emme kokeneet tarkemman syventymisen pienryhmissä käytyihin keskusteluihin mielekkääksi, sillä materiaalia kertyi jo pelkistä pienryhmäkeskusteluista ja yksittäisistä kysymyksistä runsaasti. Pienryhmät koostivat ajatuksensa VQ:n käytön haasteista yhteen ja esittivät ne koko ryhmälle. Tämän vuoksi keräämämme ajatukset olivat jo jonkin verran työstettyjä, mikä helpotti aineiston keräämistä.

Alustava asiakasesimerkki tarkistutettiin sekä yhteistyökumppanillamme että kehittämissankkeen Metropolia Ammattikorkeakoulun osuutta koordinoivalla taholla. Asiakasesimerkkiin pyydettiin ensin kommentteja Keposelta. Asiakasesimerkin tarkistuttamisella

halusimme varmistaa asiakasesimerkkimme olevan rakenteeltaan ja sisällöltään kehittämishankkeen idean mukainen. Keposelta saamiemme ehdotusten perusteella asiakasesimerkkiin tehtiin joitakin muutoksia rakenteen selkeyttämiseksi. Korjausten jälkeen asiakasesimerkki hyväksyttiin vielä yhteistyökumppanillamme, sillä koimme eettisesti oikeaksi antaa hänen tarkistaa haastattelusta asiakasesimerkkiin päätyneet kokonaisuudet. Pesosen tekemä tarkastelu antoi meille myös näkökulmaa siitä, miten nuorten mielenterveyskuntoutujien kanssa VQ-arviointimenetelmää käyttävä toimintaterapeutti koee asiakasesimerkkimme palvelevan muita käyttäjiä.

Saimme hyvin vapaat kädet asiakasesimerkin muodostamiseen. Vapaus antoi meille toisaalta mahdollisuuden tehdä asiakasesimerkistä juuri haluamamme tyyppisen, mutta samalla se toi myös paineita työmme tasosta ja riittävydestä syksyllä 2015 julkaistavaan VQ-käsikirjaan. Aiemmat aiheesta tehdyt opinnäytetyöt ja muiden arviointimenetelmien ja -välineiden asiakasesimerkit olivat meille tärkeä tiedonlähde aiheeseen orientoituessa. Kirjallisuutta tämän tyyppiseen kehityshankkeeseen ei ole saatavilla, joten yhdistelimme useista eri lähteistä saatua tietoa aineistonkeruussa ja synteesisprosessissa. Oman asiakasesimerkkimme kiitettäviä piirteitä ovatkin laaja aineisto ja mielestämme hyvin toteutettu synteesisprosessi.

8.3 Opinnäytetyön jatkotyöskentelyehdotukset

Opinnäytetyön aihetta valitessa kuulimme usein, että suomalaiset toimintaterapeutit kaipaavat asiakasesimerkkejä selkeyttämään arviointimenetelmän käyttöä. Tutkimustietoa asiakasesimerkkien tarpeellisuudesta, hyödyistä ja käyttöasteesta ei kuitenkaan ole. Oma asiakasesimerkkimme on tarkistutettu vain työelämän yhteistyökumppanillamme ja kehittämishanketta koordinoivalla taholla. Käyttäjäkunnan arviota asiakasesimerkkimme VQ:n käyttöä selventävistä ominaisuuksista saatiin siis hyvin vähän. Ehdotuksemme jatkotyöskentelyaiheeksi on suomenkielisissä arviointivälineissä ja -menetelmissä esiteltyjen asiakasesimerkkien hyötyjen ja käyttöasteen tutkiminen. Tarkempaa tutkimustietoa asiakasesimerkkien tarpeellisuudesta voitaisiin jatkossa hyödyntää tämän kaltaisten kehittämishankkeiden teon perustelemisessa ja asiakasesimerkkien muodostamisessa käyttäjäkuntaansa palveleviksi.

Alun perin suunnitelmamme oli sisällyttää asiakasesimerkkiin Remotivation Process eli motivaation herättämisprosessi. Työn edetessä aihe kuitenkin jätettiin pois, sillä sen mu-

kaan ottaminen olisi laajentanut työtämme tarpeettomasti. Remotivation Process on itsessään jo niin laaja, että siinä olisi aineistoa omaksi opinnäytetyökseen. Olisi mielenkiintoista lukea lisää VQ:sta saadun tiedon hyödyntämisestä motivaation herättämisprosessissa. Tämä olisi potentiaalinen opinnäytetyön aihe tahdon ja motivaation tukemisesta kiinnostuneille opiskelijoille. Tämän kaltainen ajatus nousi myös työelämän yhteistyökumppaniltamme, joka toi esiin toiveensa VQ:n ja Remotivation Process:n synteessin tutkimisesta.

8.4 Oman ammatillisen kasvun ja työskentelyn tarkastelu

Tiesimme opinnäytetyön tekemisen olevan pitkä ja suuritöinen prosessi, joten aikataulutus täytyi suunnitella alusta asti tarkasti. Meidän opinnäytetyöprosessissamme aikataulukseen toi haasteita myös se, että opintomme etenivät eri opetussuunnitelmien mukaisesti ja päätimme nopeuttaa opinnäytetyöprosessia. Opinnäytetyöprosessin myötä olemme oppineet kantamaan enemmän vastuuta työskentelystämme halutun päämäärän saavuttamiseksi. Näistä taidoista on varmasti hyötyä myös tulevaisuudessa työelämässä. Lisäksi olemme oppineet joustavuutta ja ymmärtämään tehokkaan työnjaon sekä aikatauluttamisen merkityksen. Olemme onnistuneet aikataulun suunnittelussa ja siinä pysymisessä koko opinnäytetyöprosessin ajan, joten työn kuormittavuus on pysynyt kohtuullisena.

Yhteistyö toimintaterapeutti Pesosen kanssa herätti meissä opinnäytetyöprosessimme aikana paljon ajatuksia, joista jälkikäteen keskustelimme keskenämme. Pesonen oli alusta asti aktiivisesti mukana opinnäytetyöprosessissamme ja positiivisella asenteellaan toi meille intoa viedä opinnäytetyötä eteenpäin. Yhteistyömme lähti etenemään nopeasti heti VQ-koulutuksesta alkaen. Työskentely Pesosen kanssa oli sujuvaa ja motivoivaa, sillä hän oli aidosti kiinnostunut opinnäytetyön aiheesta ja yhteistyötä kanssamme. Tapaamistemme lisäksi olimme Pesoseen yhteydessä tiiviisti sähköpostien välityksellä. Yhteistyö opetti meille ammatillista vuorovaikutusta ja antoi tietoa mahdollisuuksista toteuttaa tutkimustyötä yhdessä työelämän kanssa. Työelämäkumppanuuteen sisältyy jonkin verran byrokratiaa, johon olisimme voineet varautua aikaisemmassa vaiheessa. Tämä ei onneksi hidastanut opinnäytetyömme etenemistä, mutta jatkossa olemme varmasti tietoisempia lupa-asioiden järjestämisestä.

Opinnäytetyön teoria ja tutkimusvaihe toivat meille lisää tiedollista osaamista liittyen MOHO:n ja tutkimusmenetelmiin. Kumpikaan meistä ei ole aiemmin tehnyt tutkimustyötä

näin laajassa mittakaavassa, joten opinnäytetyö tarjosi meille mahdollisuuden tutkimusmenetelmien perusteiden oppimiseen ja niiden soveltamiseen käytännössä. Työmme teoreettisena pohjana oli MOHO, jonka kertaaminen juuri ennen työelämään siirtymistä vahvisti käsitystä siitä, että mallin käsitteet on helpompi huomioida käytännön työssä. Iso anti opinnäytetyöstämme oli VQ-koulutus, johon pääsimme osallistumaan työelämän toimintaterapeuttien kanssa. VQ-arviointimenetelmä ei ollut meille ennestään tuttu ja koulutuksesta saatu osaaminen loi hyvän pohjan alkaa muodostamaan asiakasesimerkkiä VQ:n käsikirjaan. Saimme myös käsityksen siitä, mitä elinikäinen oppiminen toimintaterapeuttina voisi tarkoittaa. Kokemus koulutuksesta oli positiivinen ja tulevaisuudessakin aiomme pitää yllä ammatillista osaamistamme käymällä tarjolla olevissa lisäkoulutuksissa.

Lähteet

Aalberg, Veikko 2006. Pojasta mieheksi. Teoksessa Laukkanen, Eila – Marttunen, Mauri – Miettinen, Seija – Pietikäinen, Matti (toim.): Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Hämeenlinna: Duodecim. 32.

Aalberg, Veikko – Siimes, Martti 2007. Lapsesta aikuiseksi, nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.) 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

de la Heras, Carmen Gloria – Geist, Rebecca – Kielhofner, Gary – Li, Yanling 2007. The Volitional questionnaire – VQ. Suomennettu tutkimusversio 2014. Keponen, Riitta – Piikki, Sanna, suomenkielinen laitos. University of Illinois at Chicago.

Hautala, Tiina – Hämäläinen, Tuula – Mäkelä, Leila – Rusi-Pyykönen, Mari 2011. Toiminnan voimaa. Toimintaterapia käytännössä. Helsinki: Edita. 125-126.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hynninen-Sundelin, Ira – Pusa, Hanna 2007. Kari ja Kirsi – Kaksi asiakasesimerkkiä suomalaiseseen MOHOST -seulonta-arvioinnin käsikirjaan. Opinnäytetyö. Helsingin Ammattikorkeakoulu Stadia. Toimintaterapian koulutusohjelma.

Hämäläinen, Juha 2006. Nuori ja perhe yhteiskunnan murroksessa. Teoksessa Laukkanen, Eila – Marttunen, Mauri – Miettinen, Seija – Pietikäinen, Matti (toim.): Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Hämeenlinna: Duodecim. 46-47.

Kielhofner, Gary 2008. Model of Human Occupation. Theory and application. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.

Korhonen, Veijo – Marttunen, Mauri 2006. Mielialan vaihtelut ja mielialahäiriöt. Teoksessa Laukkanen, Eila – Marttunen, Mauri – Miettinen, Seija – Pietikäinen, Matti (toim.): Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Hämeenlinna: Duodecim. 79.

Kronqvist, Eeva-Liisa – Pulkkinen, Minna-Leena 2007. Kehityspsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.

Kuukasjärvi, Jenni 2008. COSA:n asiakasesimerkit. Kaksi suomalaista asiakasesimerkkiä lasten toimintamahdollisuuksien itsearviointi COSA:n käsikirjaan. Opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Hyvinvointi ja toimintakyky. Toimintaterapian koulutusohjelma.

Laukkanen, Eila – Marttunen, Mauri – Miettinen, Seija – Pietikäinen, Matti 2006. Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Hämeenlinna: Duodecim.

Model of Human Occupation Theory and Application 2014. University of Illinois Board of Trustees. PVQ. The Pediatric Volitional Questionnaire (PVQ) Version 2.1, 2008. <<http://www.cade.uic.edu/moho/productDetails.aspx?aid=7>>. Luettu 14.11.2014.

Pesonen, Mirjami 2015. Toimintaterapeutti. HUS LUSA lapset ja nuoret. Tammisaari. Haastattelu 6.2.

Pesonen, Mirjami – Virtanen, Laura 2009. Tahdon asia. The Volitional Questionnaire -arviointimenetelmän käyttöönotkokokemuksia Kanta-Hämeen keskussairaalan nuorisopsykiatrian toimintaterapiassa. Opinnäytetyö. Metropolian ammattikorkeakoulu. Toimintaterapian koulutusohjelma.

Ritsilä, Jaana 2002. Toimintaterapeuttien käsityksiä tahdosta ja kokemuksia tahdon arviointimenetelmän käyttöönotosta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitos. Toimintaterapian koulutusohjelma.

Sarajärvi, Anneli – Tuomi, Jouni 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Toivio, Timo – Nordling, Esa 2013. Mielenterveyden psykologia. 3., uudistettu painos. Porvoo: Edita.

Vilkkä, Hanna 2005. Tutki ja Kehitä. 1.-3. painos. Helsinki: Tammi.

Väestöliitto 2015. Harrastukset. Verkkodokumentti. <http://www.vaestoliitto.fi/vanhemus/tietoa_vanhemmille/murrosikaisten-vanhemmat/tietoa/kaverit_ja_vapaa-aika2/harrastukset/>. Luettu 24.2.2015.

Asiakasesimerkin sisältörunko

Kuukasjärven (2008) sisältörungon pääotsikko	Kuukasjärven (2008) sisältörungon pääotsikkoon liittyvät alaotsikot	VQ-asiakasesimerkin sisältörungon pääotsikko	VQ-asiakasesimerkin sisältörungon pääotsikkoon liittyvät alaotsikot
Valmistelu	Asiakkaan kuvaus	Valmistelu	Asiakkaan kuvaus
	COSA:n käytön perustelevinen		VQ:n käytön perustelevinen
	Tarvittavista tukitoimista päättäminen		
	Ympäristön valmisteleminen		
Käyttö	COSA:n tarkoituksen selittäminen asiakkaalle	VQ-arviointimenetelmän käyttö I	VQ:n tarkoituksen selittäminen asiakkaalle
	Asiakkaan orientoiminen käyttöön		Käyttötilanteen kuvailu
	Käyttötilanteen kuvailu		
Vastausten tulkinta	Asiakkaan vastausten läpikäyminen, keskustelua vaativien osa-alueiden määrittäminen (terapeutti)	VQ:sta saatujen havaintojen tulkinta I	Asiakkaan toiminnasta tehtyjen havaintojen läpikäyminen ja niistä keskusteleminen
	Pätevyyden ja tärkeyden väittämien vastauksista keskustelu asiakkaan kanssa	Terapian eteneminen	Tavoitteiden ja muutostarpeiden määrittäminen
Tavoitteiden asettelu	Tavoitteiden tärkeysjärjestyksen määrittely	VQ-arviointimenetelmän käyttö II	VQ:n tarkoituksen selittäminen asiakkaalle
		VQ:sta saatujen havaintojen tulkinta II	Käyttötilanteen kuvailu
			Asiakkaan toiminnasta tehtyjen havaintojen läpikäyminen ja niistä keskusteleminen
Seuranta	Seuranta-arvioinnin tekeminen	Lopetus	Terapiasuhteen päättäminen

VALMISTELU

Uudelleenarviointi: Kuinka usein ja missä terapiaprosessin vaiheessa VQ olisi kannattavaa tehdä tähän asiakasryhmään kuuluvien kuntoutujien kanssa?

1. Asiakkaan kuvaus (johdattelee VQ:n käytön perustelemiseen)

- o Tarkoituksenmukaiset taustatiedot
- o Asiakkaan toiminnallinen käyttäytyminen (asiakkaan tahto, tottumukset, suorituskyky, ympäristö)
- o Asiakkaan toiminnallinen pätevyys ja identiteetti, jotka vaikuttavat tämän toiminnalliseen osallistumiseen

2. VQ:n käytön perusteleminen

- o VQ:n soveltuvuuden määrittely kyseiselle asiakkaalle (myös käyttöominaisuudet)
- o Terapeutin ajattelu ja perustelu menetelmän valinnalle
- o Kuvataan ulkopuolisten tekijöiden huolenaiheet (esim. koti tai koulu)

VQ-ARVIOINTIMENETELMÄN KÄYTTÖ I

Terapeutin taidot ja haasteet: Millaisissa tilanteissa terapeutin tulisi tukea asiakkaan tahtoa? Miten terapeutti voi tukea tahtoa? Miten terapeutti voi erottaa toisistaan TAHDON ja TOIMINNAN tukemisen?

3. VQ:n tarkoituksen selittäminen asiakkaalle

- o Todetaan VQ:n tarkoituksen selittäminen asiakkaalle
- o Todetaan VQ:n tekemisen tavoitteet asiakkaalle

4. Käyttötilanteen kuvailu

- o Todetaan VQ:n käyttötilanteen toteutuminen
- o Todetaan nuoren ohjeistaminen käyttötilanteessa

VQ:N KAUTTA SAATUJEN HAVAINTOJEN TULKINTA I

Yksilön ominaisuudet: Miten asiakkaan tunne-elämän niukkuus vaikuttaa VQ:n käyttöön, mitä voisivat olla heikot signaalit nuoret mielenterveysasiakkaan kohdalla?

Pisteytys: Lähetimme sinulle etukäteen listan pisteytyslomakkeeseen liittyvistä kysymyksistä. Onko jokin pisteytykseen liittyvistä kysymyksistä sellainen, joka korostuu tätä asiakasryhmää arvioitaessa? Mitä kysymystä olisi mielestäsi hyvä selventää tätä asiakasryhmää käsittelevässä esimerkissä?

5. Asiakkaan toiminnasta tehtyjen havaintojen läpikäyminen ja niistä keskusteleminen.

- o Todetaan havaintojen läpikäymisen toteutuminen
- o Kuvailaan pisteytys
- o asiakkaan vahvuuksien huomiointi

6. Tavoitteiden ja muutostarpeiden määritteleminen

- o Todetaan terapeutin havaintojen sanallistaminen nuorelle
- o Todetaan tavoitteiden asettelun toteutuminen
- o Todetaan tärkeimpien muutoskohteiden määrittäminen, todetaan asiakkaan toiveiden kysyminen
- o Tavoitteista päättäminen
- o Todetaan tavoitteisiin pääsyn keinojen suunnittelu

TERAPIAN ETENEMINEN

7. Terapian toteuttaminen

- o Todetaan terapiakäyntien toteutuminen
- o Todetaan muiden toimintakykyä mittaavien menetelmien hyödyntäminen terapiaprosessissa

VQ-ARVIOINTIMENETELMÄN KÄYTTÖ II

Toiminnan valinta: Millaisia vaikutuksia olet huomannut omassa työssäsi palkkion vaikutuksesta nuoren tahtoon? Millaisia nämä palkkiot voisivat olla?

8. VQ:n tarkoituksen selittäminen asiakkaalle II

- o Todetaan VQ:n tarkoituksen selittäminen asiakkaalle
- o Todetaan VQ:n tekemisen tavoitteet asiakkaalle

9. käyttötilanteen kuvailu II

- o Todetaan VQ:n käyttötilanteen toteutuminen
- o Todetaan nuoren ohjeistaminen käyttötilanteessa

VQ:N KAUTTA SAATUJEN HAVAINTOJEN TULKINTA II

Ympäristö: Ympäristölomake on saanut kritiikkiä siitä, ettei siinä oteta huomioon psykisen ympäristön merkitystä. Miten toimintaterapeutti voi huomioida psyykkisen ympäristön vaikutuksen asiakkaan toimintaan ja sitä kautta asiakkaan tahtoon?

10. Asiakkaan toiminnasta tehtyjen havaintojen läpikäyminen ja niistä keskusteleminen.

- o Todetaan havaintojen läpikäymisen toteutuminen
- o Kuvailaan pisteytys
- o Kahden arviointikerran tulosten vertaaminen
- o Asiakkaan vahvuuksien huomiointi

LOPETUS

Arvioinnin hyöty: Millaista uutta tietoa VQ tuottaa lausuntoon?

11. Terapiasuhteen päättäminen

- o Todetaan asiakkaan nykytilanne ja sen vaikutus hänen toiminnalliseen käyttäytymiseensä ja osallistumiseensa
- o Todetaan jatkosuositusten kirjaaminen

VQ-käyttäjäkoulutuksen muistiinpanot teemoittain

Toiminnan valinta

- Asiakkaalle ennestään tuttu toiminta esimerkiksi kahvinkeitto. Onko sairastumisen jälkeen muuttuneella toimintakyvyllä tehtävä toiminta siis asiakkaalle uusi vai tuttu toiminta?
- Arvioidaanko ryhmätoiminta kokonaisuudessa vai vain osa siitä?

Pisteytys

- Pisteytyslomakkeen kohta 8 (osoittaa tyytyväisyyttä), onko sama kuin osoittaa tyytymättömyyttä?
- Pisteytyksen kohta 5 (osoittaa toiminnan olevan erityinen/tärkeä) annetaanko pisteitä 1 vai 4, kun asiakas kertoo, että ei voisi vähempää kiinnostaa?
- Kohdan 5 (osoittaa toiminnan olevan erityinen/tärkeä) tulkinta. Voiko asiakasta haastatella jälkeinpäin tämän kohdan selvittämisessä, jos tyytyväisyys ei ilmene, elein, ilmein tai sanoin toiminnan aikana?
- Kohta 3 (kokeilee uusia asioita). Jos on tehnyt ruokaa aikaisemminkin, arvioidaanko sitä tässä kyseisessä keittiötilanteessa?
- Mikä ero pisteytyksen kohdan 9 (yrittää ratkaista ongelmia) ja 10 (yrittää korjata virheitä) välillä?
- Voiko asiakkaan toiminta liittyä pisteytyksessä moneen eri kohtaan? Esimerkiksi asiakas alkaa kävelyretkellä kertoa omatoimisesti sodan ajan muistelmia. Liittyykö siis pisteytyksen kohtaan 12 (panostaa lisäämällä energiaa/tunnetta/huomiota) vai kohtaan 14 (etsii haasteita) vai voiko liittyä molempiin?
- Kohta 14 (etsii haasteita). Käsikirjan esimerkki: *asiakas etsii tehtävässä mahdollisuutta tehdä jotain, joka vaatii enemmän taitoa tai vaivannäköä kuin aiemmin.* Tarkoittaako aiemmin, ennen sairastumista/vammautumista vai aiemmin tässä tehtävässä?
- Pisteytys tuskallista, vie aikaa.
- Ovatko esimerkkipallot tarpeellisia, vai sekoittavatko ne vain pisteytystä?
- Onko motivaatio kunnossa, jos tehtävistä saa lähes täydet pisteet kaikesta?
- Kuinka paljon voi esitietojen ja tilanteen ulkopuolisen tiedon antaa vaikuttaa toiminnan pisteytykseen?

Uudelleenarviointi

- Kuinka usein ja missä vaiheessa terapiaprosessia arviointia kannattaa tehdä?
- Kuinka monta arviointia yhdestä asiakkaasta olisi hyvä tehdä ja mikä sen hyöty on?

Ympäristölomake

- Ympäristölomakkeessa ”ympyröi” -vaihtoehdot vievät liikaa tilaa. Tarvittaisiin enemmän tilaa asiakkaan tahdon kannalta oleellisimpien asioiden kirjaamiselle.
- Havainnoinnin kontekstit: asuinympäristö–tuotteliaisuus–vapaa-aika jaottelu ei riitä. Tarvittaisiin näiden lisäksi myös joku muu kohta, esimerkiksi terapiatilanne.
- Ympäristölomake on hieman yksinkertainen ja yksipuolinen.
- Ympäristölomakkeen tulkinta vaikeaa. Esimerkiksi kohta: esineet joitakin/useita
- Ympäristölomakkeeseen tarvittavia lisäyksi voi miettiä itse ja asiakkaan kanssa, mitkä muut asiat voivat vielä vaikuttaa kyseiseen tilanteeseen.
- Ympäristölomakkeeseen tulisi laittaa psyykkinen ympäristö esille.
- Psyykkinen ympäristö/tila puuttuu ympäristölomakkeesta kokonaan. Esimerkiksi asiakas voi kuulla jatkuvasti ääniä, jotka ohjaavat hänen toimia tahdon vastaisesti.
- Ympäristölomakkeeseen tarvitaan lisäksi psyykkinen ympäristö -kohta. Esimerkiksi koulussa voi olla tuttu opettaja, jota oppilas pelkää.

Arvioinnin hyöty

- Menetelmästä saa lisää faktaa & sanastoa toimintaterapeuteille, joita voi hyödyntää lausuntoja kirjoittaessa sekä asian esittämisessä työryhmälle.
- Miten hyödyntää VQ-arviointia lausunnossa?
- Menetelmä on herättänyt kiinnittämään huomiota tahdon/motivaation ilmiöihin kaikkien omien asiakkaiden kohdalla.
- Kuka ammattilainen käsittelee tahdon osa-alueita? Toimintaterapialla mahdollisuus tahdon arvioinnissa.
- Käyttö koukuttaa.
- Herättää keskustelua.
- Mikäli arviointi tai terapia asiakkaan kanssa tyssää jostain syystä. Voi ottaa VQ:n apuun selvittämään asiakkaan tahtoa.

Yksilön ominaisuudet

- Asiakkaan heikko aloitekyky, onko ongelma prosessitaidoissa vai tahdossa? Joskus vaikea erottaa.
- Arviointiin vaikuttaa vuorokaudenaika, lääkkeiden määrä ja ottoaika, vireystila.
- Jos asiakkaan tunne-ilmaisu niukkaa, miten arvioida kohtia, joissa arvioidaan tunne-elämää?
- Miten menetelmä soveltuu harhaiselle, pakkoajatuksia ja toimintoja omaavalle?
- Tulisiko huomioida asiakkaan toiminnallinen historia ja toiminnallinen identiteetti?
- Osallisuuden kokeminen ihmisillä hyvin erilaista. Esimerkiksi grillaaminen ystävien kanssa, tunteeko ihminen osallisuutta pelkästään olemalla läsnä tilanteessa, vaikka ei itse osallistu grillaamiseen. Täytyykö hänen pystyä osallistumaan grillaamiseen, jotta hän tuntee osallisuutta?
- Yksilöllisyyden huomioinen, eli ei tehdä tiukkoja alkuasetelmia, aloitetaan puhtaalta pöydältä.
- Voisiko hyödyntää maahanmuuttajien parissa, kun yhteistä kieltä ei ole?
- Tahdon aleneminen normaalia joissain sairauksissa kuten skitsofrenia. VQ:n avulla pystytään osoittamaan muulle työryhmälle asiakkaan toimintakyvyn alenemista, ja sillä todentaa ettei kyse ole vain laiskuudesta.
- Tärkeää heikkojen signaalien tulkinta.

Terapeutin taidot ja haasteet

- Miten olemassa oleva tai oletettu palkkio vaikuttaa asiakkaan toimintaan?
- Mikä on tahdon tukemista, miten toimintaterapeutin pitäisi toimia tilanteessa?
- Auttaako menetelmä terapeuttia pohtimaan omaa toimintaansa, tarjoaako asiakkaalle sopivaa toimintaa, joka ei ole liian strukturoitua ja jossa itsenäinen päätöksenteko on mahdollista?
- Tavoitteiden asettelussa tulee muistaa motivaation eri tasot.
- Tuttu asiakkaan oma mielekäs toiminta verrattuna terapeutin päättämään.
- Tärkeää muistaa kirjata omaan tekstiinsä, se miten asiakas päätti tulla ryhmään?